МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ПІДТРИМКА ТА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ

Виконала студентка ІІІ курсу, р/30 групи
освітньої програми «Соціальна робота
(Соціально-психологічне консультування)»
спеціальності 231 Соціальна робота
Мазуренко Вікторія Богданівна

Науковий керівник – доктор філософії, доцент
Моргай Лілія Анатоліївна

Умань – 2026

АНОТАЦІЯ

Мазуренко В. Б. Підтримка та адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності державної служби зайнятості.

Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 231 Соціальна робота. Умань, 2026.

У роботі досліджено сутність процесів соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах сучасних суспільних викликів. Актуальність роботи зумовлена масштабними соціально-економічними наслідками повномасштабної війни в Україні, що спричинила інтенсивні внутрішні міграційні процеси та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності Державної служби зайнятості.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, експериментальні.

Одержані результати. Визначено роль Державної служби зайнятості як ключового суб’єкта соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, охарактеризовано основні напрями її діяльності щодо сприяння працевлаштуванню, соціальній адаптації та інтеграції ВПО у приймаюче середовище. Проаналізовано труднощі процесу адаптації та професійну діяльність фахівців служби зайнятості. На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності установи у сфері соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальна адаптація, соціальна підтримка, Державна служба зайнятості, працевлаштування, соціальна робота, ринок праці, інтеграція, соціальні послуги, воєнний стан.

ABSTRACT

Mazurenko V. B. Support and Adaptation of Internally Displaced Persons within the Framework of the State Employment Service Activities.

Bachelor's qualification thesis submitted in manuscript form. Specialty 231 Social Work. Uman, 2026.

The thesis explores the essence of the processes of social support and adaptation of internally displaced persons in the context of contemporary societal challenges. The relevance of the study is determined by the large-scale socio-economic consequences of the full-scale war in Ukraine, which has caused intensive internal migration processes and an increase in the number of internally displaced persons who find themselves in difficult life circumstances.

The aim of the study is to theoretically substantiate and analyze the features of support and adaptation of internally displaced persons within the framework of the activities of the State Employment Service.

The research methods include theoretical, empirical, and experimental approaches.

The findings indicate that the State Employment Service plays a key role as a subject of social support for internally displaced persons; the main directions of its activity in promoting employment, social adaptation, and integration of IDPs into the host community are characterized. The difficulties of the adaptation process and the professional activities of employment service specialists are analyzed. Based on the obtained results, practical recommendations for improving the effectiveness of the institution's activities in the field of social adaptation of internally displaced persons have been developed.

Keywords: internally displaced persons, social adaptation, social support, State Employment Service, employment, social work, labor market, integration, social services, martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП…….....5

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ....9

1.1. Визначення базових понять дослідження.....9

1.2. Процес підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО)…….....17

1.3. Роль Державної служби зайнятості у забезпеченні підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб……..25

РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО……..33

2.1. Професійна діяльність соціальних працівників Державної служби зайнятості у сфері підтримки ВПО і труднощі її здійснення……33

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження підтримки та соціальної адаптації ВПО на базі Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості…….....45

2.3. Рекомендації щодо поліпшення діяльності фахівців Державної служби зайнятості щодо підтримки та соціальної адаптації ВПО……..55

ВИСНОВКИ…….....58

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….....61

ДОДАТКИ…….....67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена масштабними соціально-економічними наслідками повномасштабної війни в Україні, що спричинила значні внутрішні міграційні процеси. Тисячі громадян були змушені залишити місця постійного проживання та переміститися до інших регіонів країни. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися у складних життєвих обставинах, пов’язаних із втратою житла, роботи, соціальних зв’язків і стабільного джерела доходу. У таких умовах особливого значення набувають питання підтримки та адаптації до нового середовища проживання.

Важливу роль у вирішенні цих проблем відіграє Державна служба зайнятості України, діяльність якої спрямована на сприяння зайнятості населення, реалізацію права громадян на працю та підтримку соціально вразливих категорій.

Державна служба зайнятості (ДСЗ) – це державна установа України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню громадян та надає комплекс соціальних послуг безробітним і іншим категоріям населення, які потребують підтримки на ринку праці.

Для внутрішньо переміщених осіб працевлаштування виступає ключовим чинником стабілізації життєвої ситуації, оскільки забезпечує економічну самостійність, відновлення соціального статусу та інтеграцію у приймаючу громаду. Через включення у трудову діяльність відбувається поступове відновлення соціальних функцій особистості та її активної участі у суспільному житті [10].

Процес адаптації ВПО у новому середовищі ускладнюється низкою чинників, зокрема невідповідністю професійної кваліфікації потребам місцевого ринку праці, психологічними наслідками пережитих травматичних подій, нестабільними житловими умовами, сімейними обставинами та обмеженими можливостями працевлаштування. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до підтримки ВПО, що поєднує економічні, соціальні, психологічні та інформаційні заходи.

У сучасних умовах воєнного стану Державна служба зайнятості виступає не лише інструментом регулювання ринку праці, а й важливим суб'єктом соціальної підтримки населення, що сприяє подоланню кризових життєвих ситуацій внутрішньо переміщених осіб.

За даними державної статистики, станом на початок 2026 року на обліку в Державній службі зайнятості перебуває близько 88 тис. осіб зі статусом зареєстрованого безробітного, тоді як загальна кількість громадян, які користуються її послугами як шукачі роботи, становить приблизно 135 тис. осіб [10].

У Черкаській області станом на 2026 рік близько 4 тис. осіб мають статус зареєстрованого безробітного, а протягом 2025 року до служби зайнятості звернулися понад 26 тис. жителів області, з яких майже 16 тис. було працевлаштовано [48]. Значну частку клієнтів служби становлять внутрішньо переміщені особи, що підтверджує її важливу роль у їх соціально-економічній адаптації (Додаток А).

Отже, тема дослідження «Підтримка та адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності Державної служби зайнятості» є надзвичайно актуальною та потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Аналіз наукових праць засвідчує, що окреслена проблема висвітлена у дослідженнях багатьох учених, зокрема І. Кравець, О. Костюк [20], І. Леонової [23], М. Малихи [28], Н. Мазіної, Л. Скок [26], Л. Наливайко, А. Орєшкової [33], В. Пілієвої [37], М. Сірант [42] та інших науковців.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності Державної служби зайнятості.

Об'єкт дослідження – процес підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – особливості підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності Державної служби зайнятості.

Відповідно до теми та мети визначено наступні **завдання дослідження:**

1. Охарактеризувати процес підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб;

2. Визначити роль Державної служби зайнятості у забезпеченні підтримки та адаптації ВПО;

3. Проаналізувати професійну діяльність фахівців служби зайнятості щодо підтримки ВПО та труднощі її здійснення;

4. Висвітлити результати практичної роботи з ВПО на базі Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості;

5. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності Державної служби зайнятості у сфері соціальної адаптації ВПО.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано такі методи:

– *теоретичні:* аналіз і узагальнення наукових джерел, нормативно-правових актів та офіційних документів;

– *емпіричні:* спостереження, бесіди, аналіз документації, анкетування;

– *експериментальні:* оцінювання результативності форм і методів підтримки ВПО.

Експериментальна база дослідження – Уманська філія Черкаського обласного центру зайнятості.

Практичне значення. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у професійній діяльності фахівців соціальної сфери, у навчальному процесі закладів вищої освіти та під час розроблення методичних рекомендацій щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Апробація результатів дослідження.

Публікації за темою. Результати роботи висвітлено у публікації, які відображають основні наукові результати нашого дослідження:

1. Мазуренко Вікторія. Роль Державної служби зайнятості у соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб. Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної

роботи», 20 листопада 2025 р. С.184-187.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано автором 1 тези доповідей.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (60 найменувань), однієї таблиці та трьох додатків.

Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 73 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 60 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Визначення базових понять дослідження

Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є комплексною системою заходів, спрямованих на подолання наслідків вимушеного переселення, задоволення базових потреб людини та створення умов для її повноцінної соціальної адаптації й інтеграції у нове середовище проживання. Унаслідок внутрішнього переміщення особа часто втрачає житло, роботу, соціальні зв'язки, доступ до звичних послуг і відчуття безпеки, що зумовлює необхідність тривалої та системної допомоги з боку держави й суспільства. Основні складові підтримки ВПО.

1. Матеріальна (економічна) підтримка, передбачає забезпечення базових умов існування: грошова допомога; гуманітарна допомога (їжа, одяг, засоби гігієни); забезпечення тимчасовим житлом; компенсації та соціальні виплати; сприяння працевлаштуванню.

2. Соціальна підтримка. Спрямована на відновлення соціального функціонування людини: доступ до соціальних послуг; допомога у відновленні документів; супровід у взаємодії з державними установами; інтеграція в громаду; підтримка сімей, дітей, осіб похилого віку та людей з інвалідністю.

3. Психологічна підтримка. Пов'язана з подоланням стресу та травматичного досвіду війни: індивідуальне та групове консультування; кризова допомога; профілактика посттравматичних розладів; відновлення емоційної стабільності.

4. Професійна та освітня підтримка. Особливо важлива у діяльності Державної служби зайнятості: професійна орієнтація; перепідготовка та підвищення кваліфікації; допомога у пошуку роботи; підтримка підприємницьких ініціатив; сприяння економічній самостійності [11].

5. Правова підтримка. Забезпечує захист прав ВПО: консультації щодо соціальних гарантій; допомога у вирішенні житлових і трудових питань;

роз’яснення законодавства [11].

Отже, підтримка виступає ключовою передумовою інтеграції переселенців у нове середовище та їхнього повернення до активного суспільного життя.

Важливим базовим поняттям дослідження є адаптація. У науковому розумінні адаптація трактується як процес активного пристосування індивіда, соціальної групи або системи до змінних умов зовнішнього середовища, що забезпечує збереження життєдіяльності, стабільність функціонування та можливість подальшого розвитку. Адаптація не є пасивним прийняттям нових обставин, а передбачає активну взаємодію суб’єкта із середовищем, спрямовану на досягнення відносної рівноваги між ними.

Історично поняття адаптації сформувалося в межах біологічної науки як процес пристосування організму до умов фізичного середовища, однак згодом було поширене на соціальну сферу. На відміну від біологічної, соціальна адаптація не є вродженою, оскільки механізми взаємодії з соціальним середовищем формуються у процесі життєдіяльності людини.

Соціальна адаптація розглядається як динамічний процес входження особистості або соціальної групи у нове соціальне середовище, засвоєння його норм, цінностей і моделей поведінки, прийняття соціальних ролей та включення у систему соціальних взаємин. Водночас вона виступає і результатом цієї взаємодії, що проявляється у здатності людини ефективно функціонувати в нових умовах [11]. Соціальна адаптація є складним багатогранним процесом, який охоплює різні аспекти життєдіяльності, зокрема професійну, соціально-рольову, соціально-психологічну, організаційну та побутову адаптацію.

Особливо важливим різновидом є трудова адаптація, яка полягає в опануванні нової трудової ситуації, входженні в професійне середовище та формуванні стійкої мотивації до праці. Вона ґрунтується на активній взаємодії особистості з умовами праці та включає професійні, організаційні й соціально-психологічні аспекти. Саме включення у трудову діяльність сприяє відновленню економічної незалежності, соціального статусу та інтеграції людини у приймаючу громаду.

У науковій літературі адаптація розглядається як складне багатовимірне явище, що включає процес пристосування особистісних характеристик до нових умов життя, активну взаємодію із соціальним середовищем, зміну поведінкових стратегій та формування динамічної рівноваги в системі «людина — соціальне середовище» [3].

Узагальнено процес адаптації особистості до нового соціального середовища зазвичай охоплює чотири основні етапи.

Перший етап – початковий, характеризується тим, що індивід або група усвідомлюють норми та правила поведінки в новому середовищі, проте ще не готові прийняти його ціннісну систему й намагаються орієнтуватися на попередні установки.

Другий етап – толерантність, полягає у взаємному прийнятті та терпимому ставленні індивіда, групи й соціального середовища до відмінностей у цінностях і моделях поведінки.

Третій етап – акомодація, передбачає визнання та засвоєння особистістю ключових елементів ціннісної системи нового середовища, водночас із частковим прийняттям цінностей індивіда або групи самим середовищем.

Четвертий етап – асиміляція, означає повне узгодження та збіг ціннісних орієнтацій індивіда, групи й соціального середовища [25].

У науковій літературі представлено різні підходи до тлумачення поняття «соціальна адаптація». Визначальним у його змісті є розуміння самого адаптаційного процесу, який пов’язується з необхідністю виживання людини та її здатністю гармонійно пристосовуватися до змінних умов навколишнього середовища. У соціологічних джерелах соціальна адаптація трактується як активний процес входження особистості або соціальної групи в нове для них соціальне середовище та його опанування. Подібні підходи простежуються і в психології, де соціальну адаптацію розглядають як динамічний процес активного пристосування індивіда до соціальних умов, а також як результат цього процесу [1].

Питання соціальної адаптації та шляхів її подолання належать до найбільш

актуальних проблем сучасного суспільства. Соціальна адаптація розглядається як узагальнений показник стану особистості, що відображає її здатність повноцінно реалізовувати психосоціальні функції. До таких функцій належать адекватне сприйняття навколишньої реальності та власного фізичного і психічного стану, уміння вибудовувати ефективні взаємини й комунікацію з соціальним оточенням, наявність зацікавленості у трудовій і навчальній діяльності, а також формування відповідних моделей поведінки [11].

Соціальна адаптація є складним багатогранним процесом, у межах якого зазвичай виокремлюють професійну, соціально-рольову, соціально-організаційну, соціально-психологічну, побутову адаптацію, а також пристосування до умов природного середовища.

Соціальна адаптація розглядається як динамічний процес і водночас результат інтеграції особистості або соціальної групи в соціальне середовище, що відбувається шляхом подолання труднощів взаємодії з іншими людьми, соціальними групами та суспільством загалом. Такий процес сприяє не лише розвитку самої особистості й групи, а й трансформації соціального середовища, у межах якого відбувається адаптація.

Важливою складовою соціальної адаптації є трудова адаптація, яку доцільно визначати як процес опанування індивідом нової трудової ситуації. Вона ґрунтується на активній взаємодії суб’єкта з професійним середовищем і охоплює організаційні, професійні та соціально-психологічні аспекти входження в нові умови праці. Рівень соціальної адаптованості виявляється у здатності особистості задовольняти соціально зумовлені потреби та ефективно виконувати професійні обов’язки без істотних внутрішніх чи зовнішніх конфліктів [11].

Отож, процес соціальної адаптації являє собою систему взаємозв’язків між особистістю та суспільством, спрямовану на подолання суперечностей, що виникають у ході їхньої взаємодії. Ці суперечності можуть мати різну природу, однак їхнє головне значення полягає в тому, що вони виконують функцію впорядкування та розвитку людини як учасника суспільних відносин і як суб’єкта діяльності. У процесі розв’язання соціальних протиріч індивід набуває

здатності до активної громадської участі, формується як повноцінний член спільноти, до якої він належить. У цьому контексті соціальну адаптацію можна розглядати як один із механізмів соціалізації особистості, завдяки якому людина засвоює необхідні якості та риси, що забезпечують її соціальну затребуваність і інтеграцію в суспільство [11].

Щодо трактування поняття *«внутрішньо переміщені особи».*

Наступним базовим поняттям є внутрішньо переміщені особи. *Внутрішньо переміщені особи (ВПО)* – це громадяни, іноземці або особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території держави та були змушені залишити своє постійне місце проживання в межах країни через збройний конфлікт, окупацію, насильство, порушення прав людини або надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, але не перетнули державного кордону.

Науковці зазначають, що поява внутрішньо переміщених осіб стала серйозним викликом для системи соціального захисту та державної політики, оскільки механізми допомоги раніше не були орієнтовані на роботу з такою масштабною та вразливою категорією населення [15].

В умовах, коли розвиток багатьох держав світу суттєво визначається процесами масової міграції як одним із ключових викликів сучасності, особливої практичної значущості набувають питання забезпечення та захисту прав мігрантів, зокрема внутрішньо переміщених осіб. У доповіді Організації Об’єднаних Націй щодо реалізації Цілей розвитку, проголошених у Декларації тисячоліття, за 2010 рік зазначається, що близько 42 мільйонів людей у світі були змушені залишити свої постійні місця проживання внаслідок воєнних конфліктів або переслідувань. Серед них 15,2 мільйона становлять біженці, які перетнули міжнародні кордони, тоді як 27,1 мільйона осіб є внутрішньо переміщеними та перебувають у межах власних держав [41].

У соціологічних дослідженнях внутрішня міграція трактується як процес переміщення населення в межах однієї країни, що відбувається без перетину державного кордону.

У сучасному міжнародному праві застосовується поняття «внутрішньо переміщені особи», яким позначають форму вимушеного переміщення населення, що відбувається в межах території однієї держави без перетину її кордонів.

Трактування у енциклопедії описано, що внутрішньо переміщена особа – це людина, яка вимушено переміщується з місця постійного проживання всередині своєї країни внаслідок збройного конфлікту, внутрішнього безладдя, систематичного порушення прав людини, а також внаслідок природних катаклізмів .

Внутрішньо переміщеними особами вважаються люди, які змушені покинути місце свого проживання, не перетинаючи при цьому державних кордонів, і залишаються під юрисдикцією власної держави та її органів влади. З огляду на принцип державного суверенітету, участь міжнародних суб'єктів у вирішенні проблем такої категорії населення допускається лише в окремих, виняткових або надзвичайних ситуаціях, що стосуються внутрішніх справ держави.

До прикладу, науковці Л. Наливайко та А. Орєшкова трактують *внутрішньо переміщену особу* як громадянина України, а також іноземця чи особу без громадянства, які законно перебувають на території України та мають право на постійне проживання. Така особа змушена залишити місце свого постійного проживання в межах міжнародно визнаних кордонів держави у зв'язку з обґрунтованими побоюваннями переслідувань, неможливістю повноцінно скористатися гарантованим законодавством України захистом, наявністю загрози життю, свободі чи безпеці власній або членів сім'ї. Причинами такого переміщення також можуть бути наслідки насильства в умовах збройного конфлікту чи систематичних порушень прав людини, зовнішня агресія, іноземна окупація, громадянська війна, збройні протистояння на етнічному, релігійному, мовному чи іншому ґрунті, що дестабілізують громадський порядок, а також надзвичайні ситуації природного або техногенного характеру [33].

Науковець М. Сірант звертає увагу на те, що внутрішньо переміщеними особами є індивіди або спільноти, які були змушені залишити свої місця проживання з метою порятунку від збройних протистоянь, актів насильства чи масштабних порушень прав і свобод людини. Дослідник наголошує, що саме збройні конфлікти, насильницькі дії та системні порушення прав людини виступають ключовими чинниками внутрішнього переміщення населення [42].

У свою чергу М. Малиха у своїй науковій роботі зазначає, що внутрішньо переміщених осіб як громадян певної держави, які внаслідок воєнних дій та їх негативних наслідків змушені покинути місце постійного проживання з метою збереження життя і безпеки, не перетинаючи при цьому державного кордону [28].

Аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що домінуючою та найбільш поширеною причиною внутрішньої міграції є збройний конфлікт або застосування військової сили. Друге місце за значущістю посідають тривалі й системні порушення прав людини, а також природні чи техногенні катастрофи, які роблять подальше проживання на уражених територіях неможливим. Водночас переміщення внутрішньо переміщених осіб може мати як вимушений характер, зумовлений сукупністю зазначених обставин, так і примусовий — у випадках, коли зміна місця проживання відбувається не за власним вибором, а внаслідок рішень або дій державних органів.

Згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», до цієї категорії належать особи, які були змушені залишити місце проживання внаслідок збройного конфлікту, тимчасової окупації територій, проявів насильства, порушення прав і свобод людини або надзвичайних ситуацій природного чи техногенного походження. Законодавство України спрямоване на гарантування реалізації їхніх прав, свобод і законних інтересів [40].

Вказаний нормативно-правовий акт спрямований на забезпечення та гарантування реалізації прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб [12].

У наукових напрацюваннях Міжнародної організації з міграції (МОМ) соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб розглядають як тривалий процес пристосування людей, які внаслідок збройних конфліктів, проявів насильства, стихійних лих або інших подібних обставин були змушені залишити місце свого проживання, до нових соціальних і культурних умов існування.

Дослідники Н. Мазіна та Н. Скок розглядають соціально-економічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб як об'єктивно зумовлений процес інтеграції людини в нове соціальне середовище. У ході цього процесу особистість не лише забезпечує задоволення базових потреб і реалізацію власних життєвих орієнтирів, а й набуває здатності впливати на розвиток та позитивні трансформації середовища, у якому перебуває [26].

На підставі здійсненого аналізу доцільно виокремити такі ключові виміри соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб;

1. подолання психологічного напруження та емоційного стресу, спричинених вимушеним переїздом і зміною місця проживання;

2. інформування та доступ до відомостей про наявні в новій місцевості ресурси, необхідні для забезпечення повсякденного життя, зокрема житлові умови, продовольче забезпечення, можливості отримання доходів (заробітна плата, підприємницька діяльність, соціальні виплати), послуги у сфері охорони здоров'я, освіти, а також транспортну та комунікаційну інфраструктуру.

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб має багатокомпонентний характер і охоплює низку взаємопов'язаних сфер, вивчення яких належить до предметного поля різних наук, зокрема медицини, психології, соціології, антропології, економіки та інших галузей знань [11].

У широкому розумінні соціальна адаптація є складним і багатоаспектним процесом взаємного пристосування внутрішньо переміщених осіб до нового соціокультурного простору, а приймаючого суспільства – до нових членів спільноти з їхніми соціально-економічними, культурними та іншими потребами. Відповідно, учасниками цього процесу виступають, з одного боку, внутрішньо переміщені особи, а з іншого – органи державної влади та місцевого

самоврядування, соціальні інститути різного рівня, а також місцеве населення й представники інших соціальних груп і національних меншин.

Внутрішньо переміщені особи як особлива соціальна група формуються внаслідок вимушеного переміщення, зумовленого передусім збройними конфліктами, насильством, системними порушеннями прав людини, а також природними й техногенними катастрофами. Їхнє переміщення відбувається в межах однієї держави без перетину державного кордону, що зумовлює специфіку правового статусу та відповідальність держави за забезпечення їхніх прав, свобод і законних інтересів.

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб передбачає не лише подолання психологічних наслідків вимушеного переїзду, а й забезпечення доступу до житла, джерел доходу, медичних, освітніх, транспортних та інших соціально значущих ресурсів. Водночас цей процес має взаємний характер: з одного боку, внутрішньо переміщені особи пристосовуються до нового соціокультурного простору, а з іншого – приймаюче суспільство, органи державної влади, місцевого самоврядування та соціальні інститути адаптуються до потреб новоприбулих.

Отже, підтримка, адаптація та поняття внутрішньо переміщених осіб є взаємопов’язаними базовими категоріями дослідження. Їх комплексний аналіз дозволяє розглядати проблему внутрішнього переміщення не лише як гуманітарний виклик, а як соціальний процес, що потребує системної державної політики, міжвідомчої взаємодії та активної участі суспільства. Саме через ефективну підтримку та створення умов для соціальної й трудової адаптації забезпечується інтеграція ВПО у нове середовище та відновлення їхнього повноцінного соціального функціонування.

1.2. Процес підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО)

Внутрішнє переміщення населення стало однією з найгостріших соціальних проблем сучасної України, зумовленою воєнними діями, окупацією

окремих територій, руйнуванням інфраструктури та загрозою життю і здоров'ю громадян. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) змушені залишати звичне середовище проживання, соціальні зв'язки, роботу, житло та усталений спосіб життя, що спричиняє комплексні труднощі економічного, соціального, психологічного та правового характеру. У нових умовах проживання вони потребують системної підтримки з боку держави, місцевих громад, соціальних служб та громадських організацій, спрямованої не лише на задоволення базових потреб, а й на відновлення соціального функціонування та інтеграцію у приймаюче середовище [11].

Соціальна адаптація ВПО є складним багатовимірним процесом, що передбачає поступове пристосування особи або сім'ї до нових умов життєдіяльності, прийняття соціальних норм і правил громади, відновлення професійної активності, соціальних ролей і психологічної стабільності. Вона включає взаємодію об'єктивних чинників (житлові умови, працевлаштування, доступ до освіти, медицини, соціальних послуг) та суб'єктивних (емоційний стан, рівень стресу, мотивація до змін, наявність підтримки). Особливої актуальності набуває комплексний підхід, що поєднує матеріальну допомогу, інформаційно-консультативний супровід, психологічну підтримку та сприяння зайнятості.

Процес підтримки ВПО не обмежується одноразовими заходами допомоги, а має бути безперервним і орієнтованим на довгострокову інтеграцію людини в нове соціальне середовище. Важливу роль у цьому відіграють фахівці соціальної сфери, служби зайнятості, органи місцевого самоврядування, освітні та медичні установи, а також волонтерський сектор. Ефективність адаптації значною мірою залежить від координації їх діяльності, індивідуалізації підходів до різних категорій переселенців (сімей з дітьми, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів тощо) та врахування специфіки травматичного досвіду, пов'язаного з війною [11].

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб є багатогранним процесом, що передбачає їхнє поступове включення в нове соціальне

середовище та відновлення життєдіяльності після вимушеного переміщення. Особливу важливість цей процес набуває у сфері працевлаштування, оскільки стабільна економічна активність є одним із ключових факторів успішної інтеграції.

Специфіка соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб визначається поєднанням подолання психологічних та соціально-економічних труднощів із необхідністю освоєння нових соціальних ролей і професійних навичок. У цьому контексті значну роль відіграють державні інститути підтримки, зокрема Державна служба зайнятості, яка забезпечує доступ до інформації, ресурсів та механізмів працевлаштування, сприяючи таким чином повноцінній інтеграції ВПО в соціокультурне і економічне середовище [11].

Стратегія соціальної адаптації визначається як індивідуальний спосіб пристосування особистості до соціального середовища та його вимог, що формується під впливом життєвого досвіду, автоматичних реакцій на ситуації та свідомого вибору поведінки, узгодженого з цілями, потребами та цінностями особистості. Реалізація такої стратегії дозволяє виявити та подолати соціальні бар’єри, що перешкоджають гармонійному функціонуванню людини у суспільстві та взаємодії в колективах різного рівня.

Науковець І. Леонова зазначає, що внутрішньо переміщені особи найчастіше зіштовхуються з двома основними проблемами:

1. відторгненням з боку місцевого населення, до якого вони прибули не за власним вибором;

2. та неможливістю задоволення базових потреб. У ході опитувань ВПО з територій, охоплених бойовими діями, респонденти відзначали такі переживання: «немає впевненості в майбутньому», «немає перспектив у роботі», «потрібно мати міцні нерви, щоб вижити» [23].

Процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб передбачає комплексну взаємодію з новим соціальним середовищем, що включає забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до освіти, медичних та інших соціальних послуг, а також налагодження соціальних зв’язків і інтеграцію в

місцеву громаду.

Починаючи з 2014 року, в Україні було реалізовано численні проєкти громадських організацій, спрямовані на підтримку соціальної адаптації та інтеграцію ВПО. Для кожної із зазначених сфер накопичено значний практичний досвід. Водночас до 24 лютого 2022 року більшість ініціатив були орієнтовані на процес інтеграції, оскільки масштабні внутрішні переміщення населення завершилися приблизно у 2016 році. У «холодній фазі» воєнного конфлікту темпи вимушеної внутрішньої міграції суттєво знизилися, що призвело до того, що основна увага громадських організацій була зосереджена на підтримці осіб, які вже пройшли початковий етап адаптації в нових громадах [43].

Загалом, соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є об'єктивно зумовленим процесом інтеграції індивіда в нове соціальне середовище, під час якого людина не лише задовольняє власні потреби та реалізує життєві цілі, а й набуває здатності впливати на розвиток і вдосконалення самого середовища, в якому перебуває.

Процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб є багатоплановим і проходить у кілька послідовних етапів. Перший етап характеризується подоланням наслідків шоку, стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та матеріальних втрат, що зазнали особи внаслідок вимушеного переміщення. На цьому етапі ВПО потребує стабілізації психоемоційного та фізичного стану для того, щоб адекватно оцінювати ситуацію, визначати пріоритети та ухвалювати усвідомлені рішення щодо подальшого життя.

Другий етап полягає в поступовій інтеграції внутрішньо переміщеної особи у нове соціальне середовище. Це включає встановлення соціальних контактів, налагодження міжособистісних взаємодій, адаптацію до місцевих соціокультурних норм і правил, а також формування механізмів доступу до житлових, освітніх, медичних та інших ресурсів, необхідних для забезпечення життєдіяльності.

Завдяки такій поетапній адаптації ВПО не лише задовольняє власні базові

потреби, а й поступово набуває здатності до активної соціальної участі, реалізації професійного потенціалу та впливу на розвиток громади, у якій перебуває. Таким чином, соціальна адаптація виступає ключовим механізмом інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаюче суспільство та формування їхньої соціальної стабільності й самореалізації [36].

Науковець Дж. Гуллахорн запропонував теорію оцінки адаптаційних стратегій вимушених переселенців, у якій процес соціальної адаптації зображується у вигляді U-подібної кривої. Згідно з цією концепцією, адаптація проходить кілька послідовних етапів:

1. на першому етапі спостерігаються оптимістичні очікування та надії на покращення майбутнього;

2. другий етап характеризується посиленням негативного впливу нового середовища на особистість, що часто проявляється у станах депресії та розчарування;

3. на третьому етапі можуть з'являтися відчуття безпорадності та психосоматичні симптоми, що свідчать про високий рівень стресу;

4. четвертий етап пов'язаний із поступовим відновленням позитивного настрою, появою оптимізму та інтеграцією в нові соціальні умови;

5. на п'ятому, заключному етапі, досягається повна адаптація, коли особистість здатна ефективно функціонувати та реалізовувати свої соціальні й професійні ролі [36].

На різних етапах соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб можуть виникати такі основні бар'єри та проблеми:

1. Психологічні бар'єри – тривога, стрес, депресія, посттравматичний стресовий розлад, почуття невпевненості у майбутньому, страх перед новим середовищем.

2. Соціальні бар'єри – неприйняття або упереджене ставлення місцевого населення, відчуття ізоляції та самотності, недостатня підтримка з боку громадських інституцій.

3. Культурні бар'єри – розбіжності у традиціях, цінностях, мовних

нормах, соціальних ролях і моделях поведінки, що ускладнює взаєморозуміння та інтеграцію.

4. Економічні та матеріальні бар'єри – обмежений доступ до житла, роботи, соціальних виплат, медичних та освітніх послуг, що перешкоджає стабільному забезпеченню життєдіяльності.

5. Інформаційні бар'єри – недостатня поінформованість щодо наявних ресурсів і можливостей у новій громаді, складності з пошуком необхідної допомоги або консультацій [36].

Подолання цих перешкод є ключовим для успішної соціальної адаптації ВПО, оскільки воно забезпечує стабілізацію психологічного стану, інтеграцію у нове соціальне середовище та формування відчуття безпеки й самозарадності. У цьому процесі важлива роль належить не лише самим переселенцям, а й органам державної влади, соціальним інститутам та громадським організаціям, які створюють умови для підтримки та включення ВПО в соціальне життя громади [35].

Досвід вимушеного переміщення є однією з ключових причин виникнення соціально-психологічних бар'єрів у процесі соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. За умови негативного переживання ситуації переселення у людей часто формуються підвищений рівень тривожності, депресивні стани, хронічне відчуття стресу, що, своєю чергою, може сприяти розвитку залежностей або інших деструктивних форм поведінки.

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб відбувається в умовах істотних змін як найближчого, так і ширшого соціального середовища, що чинить значний вплив на психоемоційний стан людини. Втрата звичних соціальних зв'язків, розлука з родиною та близькими, відхід від усталених традицій і цінностей, зміна соціального статусу та рольових позицій, а також необхідність пристосування до нових кліматичних і соціокультурних умов нерідко призводять до виникнення психологічних труднощів і навіть психічних розладів [35].

На думку Г. Бичкова, ймовірність виникнення соціально-психологічних

бар'єрів значною мірою залежить від рівня успішності соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. Дослідник виокремлює низку чинників, які підвищують ризик виникнення адаптаційних проблем.

По-перше, це індивідуально-психологічні особливості особистості, які формують внутрішні бар'єри соціальної адаптації. По-друге, важливу роль відіграють труднощі, пов'язані з розривом звичних соціальних контактів — сімейних, дружніх і родинних. Сильна емоційна прив'язаність до близького оточення може зумовлювати почуття втрати, туги за домом і, як наслідок, розвиток депресивних станів, що негативно впливає на здатність особи приймати нове соціальне середовище.

По-третє, значними є міжособистісні бар'єри, які виникають унаслідок невідповідності попереднього досвіду спілкування умовам взаємодії у приймаючій спільноті. Додатковими ускладнювальними чинниками в цьому випадку виступають дефіцит соціальної підтримки та обмежені можливості для комунікації.

По-четверте, суттєвими є бар'єри, пов'язані з трудовою діяльністю внутрішньо переміщених осіб. Вони зумовлюються як відсутністю роботи або труднощами працевлаштування, що унеможливлює повноцінну участь особи в житті соціальної групи, так і проявами дискримінації. Обмеження в оплаті праці, посадовому зростанні або професійній реалізації сприяють формуванню внутрішніх комплексів та значно ускладнюють процес адаптації.

По-п'яте, виокремлюються суспільні бар'єри, які проявляються у формі опору процесам соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з боку приймаючого середовища.

Загалом особистісні бар'єри та труднощі, пов'язані з колом спілкування, формуються переважно під впливом індивідуальних характеристик особи та її попереднього соціального досвіду, тоді як трудові й суспільні бар'єри визначаються особливостями приймаючої спільноти. Міжособистісні бар'єри мають комплексний характер, оскільки залежать як від умов попереднього місця проживання, так і від соціального середовища нової території [35].

Процес підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб є складним, тривалим і багатовимірним явищем, що охоплює економічні, соціальні, психологічні та правові аспекти життєдіяльності людини в нових умовах. Вимушена зміна місця проживання призводить до втрати житла, роботи, соціальних зв'язків і відчуття безпеки, що значно ускладнює повноцінне функціонування особистості та потребує комплексної підтримки.

Соціальна адаптація ВПО передбачає не лише задоволення базових потреб, а й відновлення соціальних ролей, інтеграцію в приймаючу громаду, набуття економічної самостійності та стабілізацію психоемоційного стану. Її успішність залежить від поєднання зовнішніх умов (доступ до житла, працевлаштування, освіти, медичних і соціальних послуг) та внутрішніх ресурсів особистості (мотивації, адаптивності, здатності до подолання стресу). Особливе значення має своєчасність і безперервність допомоги, а також індивідуальний підхід до різних категорій переселенців [35].

Важливу роль у забезпеченні ефективної адаптації відіграє взаємодія державних органів, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, служби зайнятості, громадських і волонтерських організацій. Саме комплексність і скоординованість їх діяльності створює умови для поступової інтеграції ВПО у нове соціальне середовище та підвищення якості їхнього життя.

Особливе місце у системі соціальної адаптації ВПО посідають інститути сприяння зайнятості, оскільки саме включення у трудову діяльність забезпечує економічну самостійність, відновлення соціального статусу та стабілізацію життєвої ситуації. У цьому контексті ключову роль відіграє Державна служба зайнятості України, діяльність якої буде розглянута в наступному підрозділі.

Отже, підтримка внутрішньо переміщених осіб має бути спрямована не лише на подолання наслідків вимушеного переселення, а й на формування передумов для самостійного розвитку, соціальної активності та повноцінної участі в житті громади. Ефективна система соціальної адаптації ВПО є важливою умовою соціальної стабільності суспільства та відновлення людського потенціалу країни в умовах воєнних викликів.

1.3. Роль Державної служби зайнятості у забезпеченні підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб

Важливу роль у забезпеченні зайнятості та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб відіграє Державна служба зайнятості, яка надає комплексну підтримку у працевлаштуванні, професійному розвитку та інтеграції у приймаючі громади.

Державна служба зайнятості (ДСЗ) – це державна установа України, яка реалізує політику у сфері зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню громадян і надає соціальні послуги безробітним та іншим категоріям населення.

Проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб існували ще до повномасштабної військової агресії 2022 року, що підтверджувалося результатами численних досліджень, соціологічних опитувань та аналітичних матеріалів організацій, які працювали з цією категорією населення. Початок активної фази війни значно погіршив ситуацію на ринку праці, кількість осіб, які були змушені змінити місце проживання, суттєво зросла, тоді як можливості працевлаштування скоротилися через припинення діяльності багатьох підприємств, економічну нестабільність та переміщення бізнесу до відносно безпечних регіонів країни.

Водночас чинне законодавство України гарантує внутрішньо переміщеним особам право на працю на рівних умовах з іншими громадянами та визначає сприяння їх працевлаштуванню одним із пріоритетних напрямів державної політики. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних механізмів підтримки ВПО на ринку праці та створення умов для їх успішної соціально-економічної інтеграції.

З метою реалізації державної політики у сфері зайнятості населення в Україні функціонує система органів, що забезпечують професійну орієнтацію, підготовку і перепідготовку кадрів, сприяння працевлаштуванню та соціальну підтримку осіб, які тимчасово не мають роботи. Центральною ланкою цієї системи є Державна служба зайнятості, діяльність якої регламентується

нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та координується відповідними органами виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Інституційна структура Державної служби зайнятості охоплює розгалужену мережу установ різних рівнів – від центральних органів управління до регіональних і місцевих підрозділів. До неї належать обласні, міські, районні та міжрайонні центри зайнятості, спеціалізовані установи з професійного навчання і профорієнтації, підрозділи контролю за дотриманням законодавства у сфері зайнятості, а також інформаційні, навчальні й реабілітаційні структури. Крім того, у межах цієї системи функціонують підприємства та організації, що перебувають у підпорядкуванні служби та забезпечують її діяльність [44].

Усі послуги, пов'язані зі сприянням працевлаштуванню, професійною підготовкою та інформаційною підтримкою громадян, надаються державними установами служби зайнятості на безоплатній основі, що забезпечує доступність допомоги для різних категорій населення, зокрема осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Державна служба зайнятості реалізує комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня зайнятості населення та підтримку осіб, які шукають роботу. До її основних функцій належать надання інформаційних і консультаційних послуг, професійна орієнтація громадян, формування та ведення бази вакансій, підбір відповідних варіантів працевлаштування, а також направлення осіб на наявні або новостворені робочі місця, у тому числі із застосуванням державних програм підтримки роботодавців.

Особлива увага приділяється працевлаштуванню соціально вразливих та мало конкурентоспроможних груп населення, для яких можуть резервуватися робочі місця або надаватися фінансові стимули підприємствам, що їх приймають на роботу. Важливим напрямом діяльності є також розвиток підприємницьких ініціатив серед безробітних, організація професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації з метою посилення їх конкурентоспроможності на ринку праці. До заходів активної політики зайнятості належить організація тимчасових робіт суспільно корисного характеру, які дають можливість

безробітним отримати дохід, трудовий досвід і сприяють їх подальшій інтеграції у сферу праці.

Разом із тим внутрішньо переміщені особи зіштовхуються з низкою труднощів під час працевлаштування, серед яких:

1. нестача вакансій, що відповідають отриманій спеціальності;

2. відсутність або втрата документів, які підтверджують освіту чи трудовий стаж;

3. обмежені можливості започаткування власної справи;

4. недостатній доступ до фінансових ресурсів;

5. складність адаптації до нових умов праці;

6. невизначеність професійних перспектив;

7. обережність роботодавців щодо працевлаштування ВПО;

8. недостатня обізнаність самих ВПО щодо власних професійних можливостей. У сукупності ці чинники істотно ускладнюють інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у ринок праці [37].

Однією з причин таких труднощів є структурна невідповідність професійного потенціалу переселенців потребам місцевого ринку праці.

Статистичні дані Державної служби зайнятості свідчать про істотні відмінності в освітній структурі ВПО порівняно із загальною кількістю безробітних. Зокрема, серед ВПО переважають особи з вищою освітою – їх частка перевищує 70 %, тоді як громадяни з професійно-технічною освітою становлять близько п’ятої частини, а з повною або базовою середньою освітою – трохи більше десятої частини. Натомість серед загальної маси безробітного населення частка осіб з вищою освітою є значно нижчою, а з професійно-технічною та середньою освітою – вищою. Такі диспропорції свідчать про труднощі працевлаштування ВПО за фахом у нових умовах [11].

У зв’язку з цим особливого значення набувають спеціальні програми підтримки, зокрема послуга соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, яку надає Державна служба зайнятості. Її основною метою є прискорення процесу працевлаштування безробітних та зменшення негативних наслідків

тривалого безробіття. Підставою для отримання цієї послуги є особисте звернення ВПО із поданням відповідної заяви встановленого зразка. Програма передбачає проходження комплексного курсу підтримки у формі індивідуальних або групових занять. Надання послуги здійснюється у кілька послідовних етапів. На першому етапі фахівець служби зайнятості аналізує інформацію про безробітного, що міститься в державному реєстрі отримувачів послуг, оцінює потреби особи, її професійний досвід та рівень освіти. Під час першої зустрічі внутрішньо переміщену особу ознайомлюють з умовами отримання послуги та допомагають розробити індивідуальний план працевлаштування [20].

Наступні заняття спрямовані на формування практичних навичок пошуку роботи: складання резюме, підготовка до співбесіди, самопрезентація, ведення переговорів, адаптація до нового колективу та планування професійного розвитку. Після завершення програми проводиться підсумкове оцінювання, результати якого аналізуються індивідуально, за потреби можуть надаватися рекомендації щодо подальшого навчання [20].

Отже, програма соціальної адаптації спрямована на зменшення негативних психологічних наслідків безробіття, розвиток професійних компетентностей та підвищення шансів на працевлаштування. Завдяки системі консультацій, тренінгів і навчальних заходів служба зайнятості надає ВПО не лише економічну, а й психологічну підтримку.

Окремим напрямом діяльності є підтримка підприємницької активності ВПО. Фахівці служби надають консультації щодо започаткування власної справи, допомагають із реєстрацією бізнесу, оформленням дозвільних документів та пошуком джерел фінансування, що сприяє самозайнятості ВПО і створенню нових робочих місць у приймаючих громадах.

Важливою складовою є співпраця служби зайнятості з роботодавцями. Організація ярмарків вакансій, тренінгів і інформаційних заходів дає змогу поєднати потреби ринку праці з можливостями ВПО, підвищуючи їхні шанси на успішне працевлаштування та професійну адаптацію. Крім економічної підтримки, служба сприяє і соціальній інтеграції ВПО через заходи, спрямовані

на налагодження комунікації між новоприбулими та місцевими жителями, формування спільнот і взаємної підтримки [19].

Ефективність адаптації значною мірою залежить від партнерства з органами місцевої влади та громадськими організаціями, у межах якого реалізуються програми професійної підготовки, мовні курси, допомога у вирішенні житлових питань та доступі до соціальних послуг. Важливим напрямом діяльності Державної служби зайнятості у забезпеченні соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб є формування у них здатності до самостійного функціонування в новому соціально-економічному середовищі. Вимушене переміщення супроводжується не лише втратою роботи, а й порушенням усталеного способу життя, соціальних зв’язків, професійної ідентичності та відчуття стабільності. Тому завдання служби полягає не лише у підборі вакансій, а й у сприянні відновленню життєвих перспектив особистості.

Одним із ключових аспектів соціальної адаптації є відновлення професійної активності переселенців. Робота виступає важливим фактором інтеграції, оскільки забезпечує матеріальну незалежність, формує нові соціальні контакти, підвищує самооцінку та сприяє психологічній стабілізації. Для багатьох ВПО працевлаштування означає повернення до нормального життя та відновлення контролю над власним майбутнім [19].

Важливу роль відіграє профорієнтаційна робота, яка допомагає визначити оптимальні напрями професійної реалізації з урахуванням потреб регіонального ринку праці. Частина переселенців не має можливості працювати за попередньою спеціальністю через відсутність відповідних вакансій або структурні зміни економіки. У таких випадках фахівці служби зайнятості сприяють переорієнтації на нові професії, що користуються попитом, та допомагають оцінити індивідуальні здібності й потенціал особи.

Суттєвим інструментом адаптації є професійне навчання, перекваліфікація та підвищення кваліфікації. Освітні програми дозволяють переселенцям набути нових компетентностей, що відповідають сучасним вимогам роботодавців. Особливо актуальним є навчання у сфері інформаційних технологій, сфери

послуг, будівництва, соціальної допомоги та інших галузей, які демонструють стабільний попит на робочу силу.

Важливою складовою є розвиток цифрових навичок, оскільки сучасний ринок праці дедалі більше орієнтується на використання інформаційно-комунікаційних технологій. Опанування базових цифрових компетентностей дозволяє переселенцям користуватися онлайн-сервісами пошуку роботи, проходити дистанційне навчання та працювати віддалено. Це особливо важливо для осіб, які проживають у сільській місцевості або мають обмежені можливості пересування [19].

Не менш значущим є розвиток соціальних і комунікативних навичок, необхідних для успішної інтеграції у нове середовище. Переселенці часто відчувають труднощі у встановленні контактів, адаптації до нового колективу та подоланні культурних відмінностей між регіонами. Тренінги з командної роботи, ефективної комунікації та управління конфліктами сприяють формуванню впевненості та соціальної компетентності. Важливу роль відіграє також індивідуальний супровід клієнтів служби зайнятості. Соціальні працівники та кар’єрні консультанти допомагають визначити реалістичні професійні цілі, розробити план їх досягнення та контролювати процес працевлаштування. Такий підхід дозволяє врахувати особисті обставини переселенців, їхній стан здоров’я, сімейні обов’язки та інші фактори, що впливають на можливість трудової діяльності.

Особливого значення набуває підтримка осіб, які пережили травматичні події війни. Психологічні наслідки – тривожність, депресивні стани, втрата мотивації – можуть суттєво знижувати здатність до праці. У цьому контексті служба зайнятості взаємодіє з центрами соціальних служб, психологічними установами та громадськими організаціями, що надають спеціалізовану допомогу [19].

Важливим напрямом є залучення ВПО до громадських і суспільно корисних робіт. Така діяльність дозволяє отримати тимчасовий дохід, відновити трудові навички, встановити соціальні контакти та відчути власну значущість

для громади. Крім того, вона сприяє зменшенню соціальної напруженості та формуванню позитивного ставлення місцевого населення до переселенців.

Суттєву роль відіграє підтримка сімей ВПО, оскільки труднощі працевлаштування одного члена сім'ї впливають на добробут усієї родини. Особливо складною є ситуація для одиноких батьків, багатодітних сімей та осіб, які здійснюють догляд за літніми або хворими родичами. У таких випадках служба зайнятості сприяє пошуку гнучких форм зайнятості або часткової зайнятості [19].

Важливим чинником успішної адаптації є також формування позитивного соціального клімату в приймаючих громадах. Взаємодія місцевих жителів і переселенців може супроводжуватися конкуренцією за ресурси та робочі місця, що потребує інформаційної роботи та розвитку соціального діалогу. Служба зайнятості разом із місцевими органами влади організовує заходи, спрямовані на інтеграцію ВПО у громадське життя [19].

Крім того, важливим є довгостроковий характер підтримки переселенців. Соціальна адаптація не завершується отриманням першого робочого місця, оскільки особа потребує часу для стабілізації життєвих умов, професійного зростання та повноцінного включення у нове середовище. Тому діяльність служби зайнятості має бути спрямована на забезпечення сталості результатів працевлаштування.

Підтримка внутрішньо переміщених осіб у сфері зайнятості є комплексним процесом, що охоплює економічні, соціальні та психологічні аспекти. Ефективність цієї діяльності залежить від узгоджених дій державних інституцій, місцевих громад, роботодавців та самих переселенців.

В умовах воєнного стану роль Державної служби зайнятості значно розширилася та вийшла за межі традиційного посередництва у працевлаштуванні. Служба стала одним із ключових інститутів соціальної стабілізації, що забезпечує не лише доступ до роботи, а й підтримку процесу адаптації до нових умов життя. Суттєвим напрямом роботи є сприяння розвитку нових форм зайнятості – дистанційної роботи, гнучких графіків, проєктної

діяльності та самозайнятості. Для багатьох ВПО такі форми праці є більш доступними, оскільки дозволяють поєднувати роботу з сімейними обов'язками та адаптуватися до нестабільних житлових умов.

Важливим аспектом діяльності служби є використання потенціалу ВПО як ресурсу розвитку територіальних громад. Багато людей мають високий рівень освіти, професійні компетентності та підприємницький досвід, що може сприяти економічному розвитку приймаючих регіонів [5].

Суттєву роль відіграє взаємодія служби зайнятості з органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації, а також співпраця з міжнародними організаціями та донорами, які реалізують програми підтримки ВПО. У межах таких проєктів переселенці можуть отримувати додаткові можливості професійного навчання, грантову підтримку для започаткування бізнесу та фінансову допомогу [5].

Особлива увага приділяється формуванню у ВПО активної поведінки на ринку праці. Тривале безробіття може призводити до втрати професійних навичок і зниження мотивації, тому служба організовує тренінги з розвитку кар'єрної компетентності, комунікативних навичок та адаптації до змін.

Не менш важливою є психологічна стабілізація через залучення до трудової діяльності, яка забезпечує не лише матеріальний дохід, а й сприяє відновленню соціальних контактів та відчуття власної значущості. Окрема увага приділяється молоді з числа ВПО, яка потребує підтримки на початку професійного шляху, а також особам старшого віку, для яких працевлаштування часто ускладнюється віковими бар'єрами та необхідністю перекваліфікації [6].

Таким чином, діяльність Державної служби зайнятості у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб має системний і багаторівневий характер. Вона спрямована не лише на вирішення проблем безробіття, а й на забезпечення соціальної інтеграції, економічної самостійності та відновлення життєвих перспектив громадян, які постраждали від війни. Ефективність цієї діяльності є важливим чинником стабільності суспільства та відновлення людського потенціалу країни.

РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ ЩОДО ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО

2.1. Професійна діяльність соціальних працівників Державної служби зайнятості у сфері підтримки ВПО і труднощі її здійснення

В умовах повномасштабної війни в Україні проблема внутрішнього переміщення населення набула масового характеру та стала однією з найгостріших соціальних проблем держави. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) змушені залишати свої домівки, робочі місця, соціальні зв'язки та звичне середовище життя, що призводить до різкого зниження рівня матеріального забезпечення, втрати соціального статусу, психологічної дезадаптації та потреби у комплексній державній підтримці. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Державної служби зайнятості, яка забезпечує не лише сприяння працевлаштуванню, а й виступає важливим механізмом соціальної адаптації переселенців. Ключову роль у реалізації цих завдань відіграють фахівці соціальної сфери, зокрема соціальні працівники [9].

Діяльність соціальних працівників у службі зайнятості щодо ВПО має комплексний, міждисциплінарний характер і спрямована на подолання наслідків вимушеного переміщення, відновлення соціального функціонування особистості та її інтеграцію в нову громаду через включення у трудову діяльність. Працевлаштування виступає одним із головних чинників стабілізації життєвої ситуації переселенців, оскільки забезпечує матеріальну незалежність, підвищує самооцінку, сприяє розширенню соціальних контактів і формуванню відчуття приналежності до нового середовища [11].

Першим етапом роботи соціального працівника є первинний прийом внутрішньо переміщеної особи та комплексна оцінка її потреб. Під час цього етапу з'ясовуються обставини переміщення, рівень освіти, професійний досвід, попереднє місце роботи, наявність документів, стан здоров'я, сімейний стан, житлові умови та інші фактори, що можуть впливати на можливості працевлаштування. Особливістю роботи з ВПО є необхідність врахування

травматичного досвіду війни, втрати майна або близьких людей, тривалого стресу та невизначеності майбутнього.

На основі зібраної інформації здійснюється індивідуальна оцінка професійного потенціалу особи та визначаються найбільш реалістичні шляхи її інтеграції на ринок праці. Соціальний працівник спільно з клієнтом формує індивідуальний план надання послуг, який може включати професійну орієнтацію, навчання, пошук роботи, участь у громадських роботах або підтримку підприємницької діяльності.

Важливим напрямом діяльності є професійне консультування та профорієнтаційна робота. Багато переселенців не мають можливості працювати за попередньою спеціальністю через відсутність відповідних вакансій у новому регіоні, зміну економічної структури або втрату кваліфікації. У таких випадках соціальний працівник допомагає визначити альтернативні професійні можливості, оцінити власні ресурси клієнта та обрати оптимальний напрям перепідготовки [11].

Особливе значення має організація професійного навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації ВПО. Державна служба зайнятості пропонує різноманітні курси за актуальними професіями, що користуються попитом на ринку праці. Це дозволяє переселенцям отримати нову спеціальність або адаптувати наявні навички до сучасних вимог роботодавців. Соціальні працівники здійснюють супровід клієнтів у процесі навчання, допомагають подолати труднощі адаптації та мотивують до завершення освітніх програм.

Наступним важливим напрямом є безпосереднє сприяння працевлаштуванню. Воно включає підбір вакансій, організацію співбесід, налагодження контактів з роботодавцями, підготовку клієнтів до пошуку роботи, допомогу у складанні резюме та формуванні навичок самопрезентації. Соціальні працівники також інформують роботодавців про державні програми підтримки працевлаштування ВПО, зокрема компенсації витрат на оплату праці або створення нових робочих місць.

Не менш важливим є надання фінансової підтримки. Внутрішньо

переміщені особи можуть отримувати допомогу по безробіттю, матеріальну допомогу на період професійного навчання, а також одноразову виплату для започаткування власної справи. Така підтримка сприяє тимчасовій стабілізації матеріального становища та створює умови для активного пошуку роботи або розвитку підприємництва.

Особливу увагу соціальні працівники приділяють соціально-психологічному супроводу ВПО. Вимушене переселення часто супроводжується тривожністю, депресивними станами, втратою мотивації, почуттям безпорадності та соціальної ізоляції. У таких умовах працівник служби зайнятості виконує функції консультанта і підтримки, допомагаючи клієнту відновити впевненість у власних силах, сформувати активну життєву позицію та готовність до змін [53].

Важливим аспектом є також сприяння соціальній інтеграції переселенців у приймаючу громаду. Працевлаштування дозволяє встановлювати нові соціальні зв’язки, включатися у життя колективу, брати участь у суспільній діяльності та поступово відновлювати відчуття стабільності. Соціальні працівники можуть залучати клієнтів до громадських або тимчасових робіт, що сприяє їхній соціалізації та адаптації.

Крім індивідуальної роботи з клієнтами, соціальні працівники забезпечують міжвідомчу взаємодію з іншими установами соціальної сфери — органами соціального захисту населення, центрами соціальних служб, медичними закладами, освітніми установами, громадськими та благодійними організаціями. Така співпраця дозволяє комплексно вирішувати проблеми ВПО, оскільки їхні потреби часто виходять за межі лише працевлаштування.

Щодо труднощів з якими зіштовхуються соціальні працівники працюючи із даною категорією населення. Робота соціальних працівників Державної служби зайнятості з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) є складною та багатовимірною, оскільки поєднує економічні, соціальні, психологічні та організаційні аспекти допомоги. В умовах воєнного стану кількість переселенців значно зросла, що підвищило навантаження на систему соціального захисту та

зумовило появу нових викликів у професійній діяльності фахівців.

1. Велика кількість клієнтів і перевантаженість фахівців. Однією з основних проблем є значне збільшення числа осіб, які потребують допомоги. Соціальні працівники змушені працювати з великою кількістю клієнтів одночасно, що ускладнює індивідуальний підхід до кожної людини. Обмежені кадрові ресурси призводять до високого рівня професійного навантаження та ризику емоційного вигорання.

2. Складність працевлаштування ВПО. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами на ринку праці, що ускладнює роботу служби зайнятості. До таких факторів належать:

1. невідповідність професійної кваліфікації потребам місцевого ринку праці;
2. відсутність вакансій за спеціальністю;
3. низький рівень оплати праці на доступних посадах;
4. конкуренція з місцевим населенням;
5. небажання роботодавців брати на роботу переселенців через ризики нестабільності.

У результаті соціальні працівники змушені шукати альтернативні варіанти зайнятості або перекваліфікації клієнтів.

3. Відсутність або втрата документів. Частина ВПО не має повного пакета документів, необхідних для офіційного працевлаштування (трудова книжка, диплом, сертифікати тощо). Це потребує додаткового часу для їх відновлення та ускладнює процедуру реєстрації у службі зайнятості.

4. Психологічні наслідки війни. Багато переселенців пережили травматичні події – обстріли, окупацію, втрату житла або близьких людей. Це може проявлятися у вигляді:

1. тривожності та депресивних станів;
2. зниження мотивації до праці;
3. недовіри до державних інституцій;
4. апатії або агресивності;

5. труднощів у комунікації.

Соціальні працівники змушені поєднувати функції консультанта, психологічного підтримувача та посередника [11].

5. Соціально-побутові проблеми клієнтів. Нестабільні житлові умови, фінансові труднощі, необхідність догляду за дітьми чи літніми родичами обмежують можливості ВПО активно шукати роботу. Часто працевлаштування відкладається до вирішення базових життєвих потреб.

6. Обмежені ресурси та можливості допомоги. Соціальні працівники працюють у межах державних програм, які не завжди можуть повністю задовольнити потреби переселенців. Обмежені фінансові ресурси, недостатня кількість навчальних програм або вакансій знижують ефективність роботи.

7. Необхідність міжвідомчої взаємодії. Проблеми ВПО часто виходять за межі компетенції служби зайнятості і потребують співпраці з іншими установами – органами соціального захисту, медичними закладами, освітніми установами, центрами соціальних служб, громадськими організаціями. Координація такої взаємодії потребує додаткового часу і зусиль.

8. Інформаційні труднощі. Частина переселенців недостатньо обізнана про свої права та можливості отримання послуг. Соціальні працівники повинні виконувати значний обсяг інформаційно-роз'яснювальної роботи.

9. Ризик професійного вигорання. Постійна робота з людьми, які перебувають у кризових ситуаціях, високий рівень відповідальності та емоційне навантаження можуть призводити до стресу, виснаження і зниження професійної ефективності [11].

Професійна діяльність соціальних працівників Державної служби зайнятості у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою державної системи соціального захисту населення в умовах воєнних викликів. Вона спрямована на подолання наслідків вимушеного переміщення, відновлення економічної самостійності громадян, забезпечення їх доступу до ринку праці та сприяння повноцінній соціальній адаптації у приймаючих громадах. Працевлаштування виступає ключовим чинником стабілізації

життєвої ситуації ВПО, оскільки забезпечує матеріальну незалежність, відновлення соціального статусу та формування відчуття безпеки й впевненості у майбутньому.

Діяльність фахівців служби зайнятості має комплексний характер і охоплює широкий спектр функцій: оцінку потреб клієнтів, професійне консультування, організацію навчання та перекваліфікації, сприяння працевлаштуванню, надання фінансової та інформаційної підтримки, а також соціально-психологічний супровід. Важливим аспектом є міжвідомча взаємодія з іншими установами соціальної сфери, що дозволяє комплексно вирішувати проблеми переселенців, які часто виходять за межі лише трудових питань.

Водночас процес надання допомоги ВПО супроводжується низкою труднощів, що ускладнюють професійну діяльність соціальних працівників. До них належать значне навантаження на фахівців у зв’язку з великою кількістю клієнтів, обмежені можливості регіонального ринку праці, невідповідність кваліфікації переселенців наявним вакансіям, соціально-побутові проблеми клієнтів, відсутність необхідних документів, а також психологічні наслідки пережитих травматичних подій. Додатковими чинниками є обмеженість ресурсів державних програм та необхідність координації з іншими органами влади і громадськими структурами [11].

Важливим сучасним напрямом діяльності соціальних працівників Державної служби зайнятості є застосування індивідуального підходу до кожного клієнта з числа внутрішньо переміщених осіб. ВПО не є однорідною соціальною групою, серед них є молодь, люди передпенсійного віку, особи з інвалідністю, багатодітні батьки, ветерани війни, особи, які пережили окупацію або втрату житла. Кожна з цих категорій має специфічні потреби та обмеження щодо працевлаштування, що потребує гнучких форм соціальної підтримки та індивідуального планування допомоги.

У сучасній практиці соціальної роботи все більшого значення набуває технологія кейс-менеджменту (ведення випадку), яка передбачає системну роботу з клієнтом від первинного звернення до досягнення стабільного

результату. Соціальний працівник координує надання різних видів допомоги, контролює виконання індивідуального плану, здійснює моніторинг змін у життєвій ситуації клієнта та за потреби коригує заходи підтримки. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність допомоги та підвищує ефективність інтеграції ВПО у нове соціально-економічне середовище [11].

Суттєвим фактором успішності роботи є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. В умовах воєнного стану значна частина послуг служби зайнятості надається дистанційно через електронні кабінети, онлайн-консультації, телефонні гарячі лінії та мобільні додатки. Це особливо важливо для осіб, які проживають у віддалених громадах, мають обмежену мобільність або доглядають за дітьми. Разом з тим цифровізація послуг потребує від соціальних працівників нових компетентностей, а від клієнтів – базових навичок цифрової грамотності.

Окремим напрямом роботи є сприяння розвитку підприємницької активності внутрішньо переміщених осіб. Частина переселенців не може знайти роботу за наймом або прагне створити власну справу для забезпечення стабільного доходу. Соціальні працівники інформують клієнтів про можливості отримання одноразової допомоги для започаткування бізнесу, участі у грантових програмах, навчальних курсах з підприємництва та фінансової грамотності. Розвиток малого бізнесу ВПО має важливе соціально-економічне значення, оскільки сприяє створенню нових робочих місць і підвищує рівень економічної активності громад [11].

Важливу роль у підтримці переселенців відіграє співпраця служби зайнятості з роботодавцями. Соціальні працівники здійснюють інформаційно-роз’яснювальну роботу щодо державних програм компенсацій, переваг працевлаштування ВПО та соціальної відповідальності бізнесу. Формування позитивного ставлення роботодавців до переселенців є необхідною умовою їх успішної інтеграції на ринку праці. У деяких випадках організовуються ярмарки вакансій, дні кар’єри, зустрічі з роботодавцями, що дозволяє безпосередньо налагодити контакт між шукачами роботи та підприємствами [11].

Особливу увагу соціальні працівники приділяють роботі з найбільш вразливими категоріями ВПО – одинокими батьками, людьми з інвалідністю, особами старшого віку, ветеранами, особами з хронічними захворюваннями. Для них працевлаштування часто пов’язане з додатковими бар’єрами: необхідністю гнучкого графіка, адаптованого робочого місця, медичного супроводу або соціальних послуг з догляду. У таких випадках фахівці служби зайнятості шукають альтернативні форми зайнятості, зокрема дистанційну роботу, надомну працю або участь у громадських роботах.

Не менш важливим є врахування гендерних аспектів вимушеного переміщення. Значну частину ВПО становлять жінки з дітьми, які часто не можуть повноцінно працювати через відсутність доступного догляду за дітьми або необхідність поєднання роботи з сімейними обов’язками. Соціальні працівники допомагають таким клієнтам знайти варіанти часткової зайнятості, дистанційної роботи або пройти навчання за професіями, що дозволяють працювати з дому.

Важливим компонентом діяльності є також формування у переселенців навичок самостійного пошуку роботи. Соціальні працівники проводять тренінги з написання резюме, підготовки до співбесіди, розвитку комунікативних навичок, планування кар’єри та самопрезентації. Такі заходи сприяють підвищенню конкурентоспроможності ВПО на ринку праці та формують активну позицію щодо власного працевлаштування [52].

Слід зазначити, що вимушене переміщення часто має тривалий або повторний характер. Частина осіб змінює місце проживання кілька разів через безпекову ситуацію, що ускладнює стабільне працевлаштування та адаптацію. Соціальні працівники повинні враховувати можливість повторного переміщення, допомагати клієнтам швидко відновлювати доступ до послуг у новому регіоні та підтримувати їх у період нестабільності.

Важливим завданням є також формування у громад толерантного ставлення до внутрішньо переміщених осіб. У деяких випадках переселенці можуть стикатися з упередженнями, конкуренцією за робочі місця або

соціальною напруженістю. Соціальні працівники сприяють розвитку соціального діалогу, реалізації спільних заходів для місцевих жителів і ВПО, що допомагає зменшити соціальну дистанцію та сприяє інтеграції [53].

Важливим напрямом професійної діяльності соціальних працівників Державної служби зайнятості у роботі з внутрішньо переміщеними особами є організація ефективної комунікації та формування довіри до інституції. Для багатьох ВПО звернення до державних органів пов'язане з попереднім негативним досвідом, високим рівнем тривожності та відчуттям невизначеності, що може знижувати готовність до співпраці. Тому соціальний працівник має не лише інформувати клієнта про доступні послуги, а й забезпечити психологічно безпечні умови взаємодії, проявити емпатію, витримку та повагу до гідності людини. Саме якість первинної консультації часто визначає подальшу мотивацію клієнта до активного пошуку роботи й участі в програмах підтримки [11].

Одним із практично значущих завдань є подолання бар'єрів працевлаштування через розвиток компетентностей клієнта. Соціальний працівник допомагає ВПО оцінити реалістичні можливості, визначити сильні сторони й зони для розвитку, а також сформувати індивідуальну траєкторію професійного відновлення. У роботі з переселенцями важливим є поєднання кар'єрного консультування з елементами мотиваційної підтримки: поступове відновлення віри у власні сили, зміщення фокусу з втрат на ресурси, формування короткострокових досяжних цілей. Такий підхід зменшує ризик «застрягання» у стані безпорадності та підвищує рівень самостійності клієнта [11].

З огляду на різний соціальний статус і життєві обставини ВПО, актуальною стає диференціація підходів до супроводу. Зокрема, для осіб, які мають високий рівень освіти, але не можуть знайти роботу за фахом, важливими стають інструменти професійної мобільності, це перекваліфікація, підтвердження компетентностей, адаптація досвіду до потреб регіонального ринку праці, розвиток цифрових навичок. Натомість для клієнтів із низьким рівнем освіти або без конкурентних навичок ключовими стають базові програми

навчання, формування трудових звичок, відпрацювання навичок самопрезентації та супровід при входженні на перше робоче місце [11].

Окремої уваги потребує підтримка працевлаштування ВПО з інвалідністю та осіб, які мають обмеження за станом здоров'я. Соціальний працівник має враховувати необхідність доступності робочого місця, можливість дистанційної зайнятості, потребу у гнучкому графіку та супутніх соціальних послугах. У таких випадках ефективним є поєднання послуг служби зайнятості з ресурсами медичних установ, центрів соціальних служб, реабілітаційних структур і громадських організацій, які можуть надати допомогу у відновленні функціональних можливостей, соціальному супроводі або адаптації робочого середовища.

Значний практичний потенціал має організація групових форм роботи з ВПО. Тренінги, майстер-класи, групи взаємопідтримки, клуби пошуку роботи сприяють зменшенню соціальної ізоляції, обміну досвідом, формуванню відчуття приналежності та взаємної підтримки. У груповому форматі клієнти отримують можливість не лише засвоїти техніки написання резюме чи проходження співбесіди, а й відчути, що їхні труднощі не є унікальними, що підвищує психологічну стійкість і мотивацію. Для соціального працівника групові форми мають додаткову перевагу – оптимізацію часу за умов високого навантаження [11].

В умовах повномасштабної війни особливо актуальним є впровадження кризово-орієнтованого підходу в роботі з ВПО. Соціальний працівник часто зустрічається з клієнтами, які перебувають у стані гострого стресу, втрати або пережитої травми. У таких ситуаціях важливо забезпечити мінімальну психологічну стабілізацію, надати базову підтримку, а у разі потреби – скерувати до фахівців з психічного здоров'я. Наявність чітких алгоритмів взаємодії з клієнтами у кризі (зокрема при ознаках депресивних станів чи ризикованої поведінки) підвищує безпеку як клієнта, так і самого фахівця.

Окремим напрямом професійної діяльності є робота з роботодавцями та розвиток соціального партнерства. Соціальні працівники й консультанти служби

зайнятості можуть проводити інформаційні зустрічі з представниками бізнесу, роз'яснювати переваги офіційного працевлаштування ВПО, умови державних програм стимулювання, а також сприяти формуванню толерантного ставлення до переселенців у трудових колективах. Важливим є також супровід працевлаштування після укладання трудового договору: за потреби соціальний працівник може консультувати клієнта щодо адаптації на робочому місці, вирішення конфліктних ситуацій, комунікації з керівництвом та колегами [53].

Професійна діяльність соціальних працівників у сфері підтримки ВПО включає значний обсяг документальної та організаційної роботи. Оформлення статусу безробітного, підготовка документів для участі у програмах навчання або фінансової підтримки, фіксація наданих послуг і результатів супроводу, усе це потребує точності та дотримання процедур. Водночас надмірна бюрократизація процесів може уповільнювати допомогу та знижувати задоволеність клієнтів, тому соціальні працівники змушені шукати баланс між формальними вимогами та реальними потребами людини.

Складним викликом у роботі з ВПО залишається низька стабільність життєвих умов клієнтів. Нестача житла, часті переїзди, залежність від тимчасової допомоги, нестабільні доходи та сімейні обставини нерідко переривають процес працевлаштування або навчання. У такій ситуації соціальний працівник має здійснювати гнучке планування, коригувати індивідуальний план, підбирати короткі та практично орієнтовані освітні програми, допомагати у пошуку форм зайнятості, які є доступними за умов нестабільності (часткова зайнятість, тимчасова робота, дистанційні формати).

Важливим аспектом підтримки є профілактика професійного вигорання самих соціальних працівників. Постійна взаємодія з людьми у кризі, високі обсяги звернень, емоційна залученість та відповідальність за результат створюють ризики виснаження. Ефективними механізмами профілактики можуть бути супервізія, командна підтримка, розподіл навантаження, планування робочого часу, навчання навичкам саморегуляції та психологічної

стійкості. Підвищення якості умов праці фахівців прямо впливає на якість послуг для ВПО та результативність соціальної підтримки [11].

Отже, розширення інструментів професійної діяльності соціальних працівників Державної служби зайнятості щодо внутрішньо переміщених осіб має включати поєднання індивідуальної роботи з клієнтом, розвиток групових форм підтримки, кризово-орієнтовані підходи, активізацію соціального партнерства з роботодавцями та посилення міжвідомчої взаємодії. Така комплексність дозволяє враховувати різноманітність потреб ВПО та підвищує ефективність їхньої соціально-професійної адаптації в умовах воєнного стану [11].

У професійній діяльності фахівців служби зайнятості важливе значення має дотримання етичних принципів соціальної роботи – поваги до гідності людини, конфіденційності, недискримінації, добровільності отримання допомоги та партнерства з клієнтом. Робота з людьми, які пережили травматичні події, вимагає особливої делікатності, емпатії та психологічної стійкості фахівців.

Отже, професійна діяльність соціальних працівників Державної служби зайнятості у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою державної політики соціального захисту населення в умовах воєнних викликів. Вона має комплексний характер і спрямована на відновлення соціального функціонування переселенців, забезпечення їх доступу до ринку праці та сприяння повноцінній інтеграції у приймаючі громади. Працевлаштування виступає ключовим чинником стабілізації життєвої ситуації ВПО, оскільки забезпечує матеріальну незалежність, відновлення соціального статусу, розширення соціальних контактів і формування впевненості у майбутньому.

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження підтримки та соціальної адаптації ВПО на базі Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості

Уманська філія Черкаського обласного центру зайнятості надає комплекс державних послуг у сфері зайнятості населення, соціального захисту безробітних та підтримки роботодавців. Основна мета діяльності – сприяння працевлаштуванню громадян, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці та забезпечення економічної стабільності населення, у тому числі внутрішньо переміщених осіб [47].

Проведення нашого експериментального дослідження було спрямоване на визначення реальної ефективності діяльності Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості у сфері підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також на виявлення основних потреб цієї категорії населення, рівня їх інтеграції у місцевий ринок праці та проблем, що перешкоджають працевлаштуванню.

У межах експериментального дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, що дозволило отримати як кількісні, так і якісні дані щодо процесу підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Окрім аналізу статистичних матеріалів діяльності філії та узагальнення результатів роботи фахівців служби зайнятості, було проведено анкетування внутрішньо переміщених осіб – отримувачів послуг центру зайнятості (Додаток Б).

В опитуванні взяли участь 20 внутрішньо переміщених осіб, які перебували на обліку або зверталися до Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості з питань працевлаштування, професійного навчання чи отримання консультаційної підтримки. Добір респондентів здійснювався за принципом доступності серед клієнтів служби зайнятості, що дозволило отримати узагальнену характеристику потреб і проблем даної категорії населення.

Анкетування проводилося на засадах добровільності та анонімності, що

сприяло відкритості відповідей та підвищило достовірність отриманих результатів. Запитання анкети були спрямовані на виявлення рівня поінформованості ВПО щодо можливостей служби зайнятості, оцінку ефективності наданих послуг, визначення основних труднощів працевлаштування та особливостей соціальної адаптації у приймаючій громаді. Отримані дані дозволили доповнити статистичний аналіз реальними оцінками самих переселенців та сформувати більш повне уявлення про результативність діяльності установи.

Результати анкетування внутрішньо переміщених осіб, проведеного з метою вивчення особливостей їх працевлаштування та соціальної адаптації, подано в *таблиці 2.1*.

Таблиця 2.1.

Результати анкетування внутрішньо переміщених осіб

Показник	**Варіант відповіді**	**Кількість осіб**	**Частка (%)**
Стать	Жіноча	14	70
	Чоловіча	6	30
Вік	До 25 років	2	10
	25–34 роки	5	25
	35–44 роки	7	35
	45–54 роки	4	20
	55 років і старше	2	10
Освіта	Середня	3	15
	Професійно-технічна	5	25
	Незакінчена вища	2	10
	Вища	10	50
Сімейний стан	Неодружений(а)	4	20
	Одружений(а)	7	35
	Маю дітей	6	30

	Виховую дитину самостійно	3	15
Інвалідність	Так	2	10
	Ні	18	90
Тривалість статусу ВПО	До 6 місяців	1	5
	6-12 місяців	3	15
	1-2 роки	6	30
	понад 2 роки	10	50
Повторне переміщення	Так	7	35
	Ні	13	65
Робота до переміщення	Офіційно	13	65
	Неофіційно	4	20
	Не працював(ла)	3	15
Робота зараз	За фахом	5	25
	Не за фахом	6	30
	Тимчасово	3	15
	Не працюю	6	30
Звернення до служби зайнятості	Так	18	90
	Ні	2	10
Корисність послуг	Дуже корисні	8	40
	Скоріше корисні	7	35
	Важко відповісти	3	15
	Малокорисні	1	5
	Не корисні	1	5
Чи допомогли знайти роботу	Так	7	35
	Частково	6	30
	Ні	7	35

Оцінка роботи фахівців	Дуже добре	9	45
	Добре	7	35
	Задовільно	3	15
	Незадовільно	1	5
Рівень адаптації	Повністю	6	30
	Частково	9	45
	Важко відповісти	3	15
	Ні	2	10
Достатність державної підтримки	Так	4	20
	Частково	11	55
	Ні	5	25

Незважаючи на локальний характер і відносно невелику чисельність вибірки, отримані результати дозволяють окреслити типові проблеми внутрішньо переміщених осіб та особливості їх соціальної адаптації на рівні конкретної територіальної громади.

Щодо статистичних даних громадян, які перебувають на обліку в Уманській філії Черкаського обласного центру зайнятості. За результатами узагальнення діяльності Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості встановлено, що станом на останній період на обліку перебуває близько 1,1–1,3 тис. осіб, серед яких значну частину становлять внутрішньо переміщені особи [47].

За результатами узагальнення статистичних даних діяльності служби зайнятості, серед осіб, які перебувають на обліку, переважають жінки.

Жінки становлять приблизно 60 – 70 % від загальної кількості зареєстрованих безробітних, тоді як частка чоловіків складає близько 30 – 40 %.

Це пояснюється кількома чинниками:

1. значна кількість чоловіків мобілізована або проходить військову службу;

2. частина чоловіків працевлаштовується у сфері фізичної праці без офіційної реєстрації;

3. жінки частіше звертаються по офіційну допомогу до державних установ;

4. серед ВПО значну частину становлять жінки з дітьми.

Розподіл за віковими категоріями.

Аналіз вікової структури безробітних показує, що найбільшу частку становлять особи працездатного віку від 30 до 50 років. Найчисельнішою є група 30–49 років – близько половини всіх зареєстрованих безробітних.

Інші вікові категорії:

1. молодь до 30 років – приблизно 15–20 %;

2. особи віком 50+ – близько 25–30 %.

Молоді складно знайти роботу через відсутність досвіду, тоді як особи старшого віку зіштовхуються з віковими обмеженнями на ринку праці.

Найбільш затребувані професії. Вакансії, які пропонуються роботодавцями через центр зайнятості, переважно пов’язані з робітничими спеціальностями та сферою послуг.

Найбільш затребуваними є такі професії:

– продавець, касир, працівник торгівлі;

– водій автотранспортних засобів;

– кухар, помічник кухаря;

– швачка, працівник легкої промисловості;

– будівельники (муляри, штукатури, підсобні робітники);

– електрики, слюсарі, оператори обладнання;

– працівники сільського господарства;

– медичний персонал середньої ланки;

– працівники сфери обслуговування.

У бюджетній сфері спостерігається попит на вчителів, вихователів, соціальних працівників, молодший медичний персонал [46].

Щодо порівняльної характеристики із попередніми роками. Унаслідок війни структура безробіття та попиту на робочу силу суттєво змінилася. На

даний час спостерігаються наступні зміни:

1. збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб серед клієнтів служби зайнятості;

2. зростання частки жінок серед безробітних;

3. зменшення кількості чоловіків працездатного віку;

4. підвищення попиту на робітничі професії;

5. зниження кількості вакансій у сфері офісної та адміністративної роботи.

У попередні роки (до 2022 р.) структура вакансій була більш збалансованою, тоді як нині роботодавці переважно шукають працівників у виробничій, транспортній та сервісній сферах.

Отож, аналіз статистичних даних свідчить, що контингент осіб, які перебувають на обліку в Уманській філії Черкаського обласного центру зайнятості, характеризується переважанням жінок, домінуванням осіб середнього працездатного віку та орієнтацією ринку праці на робітничі професії.

Вагому роль у працевлаштуванні людей займають спеціалісти, фахівці центру зайнятості, які надають широкий спектр послуг, до даних послуг відносимо:

1. реєстрацію як шукачів роботи або безробітних;
2. виплату допомоги по безробіттю;
3. професійне консультування та профорієнтацію;
4. організацію професійного навчання та перекваліфікації;
5. підбір вакансій і сприяння працевлаштуванню;
6. залучення до громадських та тимчасових робіт;
7. консультації щодо започаткування власної справи;
8. інформаційно-правову та соціально-психологічну підтримку [46].

Особливого значення набуває професійне навчання, оскільки багато ВПО не мають можливості працювати за попередньою спеціальністю. Перекваліфікація дозволяє підвищити конкурентоспроможність ВПО на місцевому ринку праці та сприяє їх економічній самостійності.

У межах експериментального дослідження було здійснено аналіз не лише

статистичних показників обліку та працевлаштування, а й якісних характеристик процесу соціальної адаптації ВПО, які зверталися до Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості. Важливим завданням стало встановлення того, які саме послуги та форми роботи служби зайнятості є найбільш результативними для стабілізації життєвої ситуації переселенців, а також які чинники посилюють або, навпаки, уповільнюють процес їх інтеграції у місцевий ринок праці [46].

У ході узагальнення матеріалів дослідження (аналізу звернень, консультацій, результатів супроводу, типових запитів клієнтів) встановлено, що потреби ВПО умовно можна згрупувати у кілька взаємопов'язаних блоків:

1) працевлаштування або зміна виду зайнятості;

2) відновлення/підтвердження професійної кваліфікації та здобуття нових компетентностей;

3) інформаційно-правова підтримка щодо доступних програм, пільг і процедур;

4) соціально-психологічна підтримка та відновлення мотивації до активної діяльності;

5) налагодження соціальних контактів та інтеграція у приймаючу громаду. Подібна багатовимірність запитів підтверджує, що допомога ВПО не може обмежуватися лише підбором вакансій, а потребує комплексного підходу, поєднання індивідуальних та групових форм роботи, а також міжвідомчої взаємодії [46].

Результати спостережень за процесом надання послуг засвідчили, що одним із ключових чинників ефективності є якість первинного контакту та комплексної оцінки потреб клієнта. Саме на цьому етапі фахівці служби зайнятості уточнюють професійний досвід, освітній рівень, наявні ресурси та обмеження, особливості сімейних обставин, а також психологічний стан людини. Для ВПО, які пережили втрату житла, травматичні події або тривалий стрес, первинна консультація часто має додаткову функцію – стабілізаційну: формування відчуття підтримки, безпеки, розуміння можливостей та «карти дій»

на найближчий період. Практичний досвід засвідчує, що чітке визначення подальших кроків (оформлення статусу, вибір програм, план працевлаштування) знижує тривожність і підвищує готовність клієнта до співпраці [46].

У процесі дослідження встановлено, що найбільш затребуваними послугами для ВПО є професійне консультування та підбір вакансій, а також допомога у складанні резюме й підготовці до співбесіди. Поясненням цього є те, що значна частина переселенців втратила попередні соціально-професійні зв'язки, не має актуальних контактів роботодавців у новій громаді, а також потребує адаптації документів і досвіду до вимог місцевого ринку праці. У цьому контексті роль кар'єрного консультанта/соціального працівника полягає у «перекладі» попереднього професійного досвіду клієнта мовою актуальних вакансій, доборі реалістичних варіантів працевлаштування, а також формуванні навичок самопрезентації [46].

Окремо слід відзначити результати у напрямі професійного навчання та перекваліфікації. Узагальнення інформації про професійні траєкторії ВПО після проходження навчальних програм демонструє, що участь у короткострокових курсах сприяє:

1) підвищенню впевненості у власній конкурентоспроможності;

2) набуттю конкретних практичних умінь, затребуваних на місцевому ринку праці;

3) розширенню спектра вакансій, доступних для клієнта; 4) підвищенню мотивації до активного пошуку роботи. Для частини ВПО професійне навчання виконує також соціально-психологічну функцію, оскільки дозволяє структурувати час, включитися у продуктивну діяльність, відновити відчуття перспективи та контролю над життям [46].

Важливою складовою експериментального дослідження стало оцінювання ефективності заходів соціально-психологічного супроводу. Спостереження показали, що у багатьох ВПО наявні прояви емоційного виснаження, зниження мотивації, невпевненості, страху перед новими умовами праці, а також труднощі у комунікації. У цьому контексті консультації та підтримка з боку працівників

служби зайнятості допомагають клієнтам відновлювати активну позицію, коригувати установки щодо працевлаштування («роботи немає», «мені не вдасться», «мені вже пізно починати») та переходити до конкретних дій. Практика показує, що навіть короткі індивідуальні консультації, спрямовані на постановку реалістичних цілей і підтримку самооцінки, мають позитивний вплив на поведінкову активність шукачів роботи.

Аналіз діяльності Уманської філії також засвідчив важливість інформаційно-правового супроводу. Значна частина ВПО не повною мірою орієнтується у можливостях служби зайнятості, державних програмах для роботодавців, процедурах отримання допомоги по безробіттю, умовах участі у навчанні, а також у можливостях грантової або одноразової допомоги для започаткування власної справи. Наявність системної інформаційної підтримки (пояснення алгоритму дій, пакета документів, термінів і прав) знижує ризик помилок, економить час клієнта та підвищує довіру до інституції [46].

У ході дослідження було встановлено, що ефективність адаптації ВПО суттєво залежить від індивідуальних характеристик клієнтів та їх життєвих обставин. Зокрема, найбільш складними для працевлаштування є:

1. одинокі батьки/матері з малолітніми дітьми; особи старшого віку;
2. люди з інвалідністю або хронічними захворюваннями;
3. ВПО з перерваними документами про освіту та стаж;
4. особи, які пережили окупацію чи втрату житла і перебувають у стані хронічного стресу. Для цих категорій клієнтів потрібні гнучкі стратегії працевлаштування, альтернативні форми зайнятості (часткова зайнятість, дистанційна робота, тимчасові роботи), а також посилена міжвідомча взаємодія з органами соціального захисту, медичними та освітніми установами.

Важливим критерієм результативності діяльності служби зайнятості щодо ВПО є не лише факт працевлаштування, але й стійкість результату — тобто закріплення людини на робочому місці, збереження мотивації та поступова інтеграція у трудовий колектив. З цієї точки зору доцільним є використання елементів супроводу після працевлаштування: уточнення труднощів адаптації у

перші тижні роботи, надання консультацій щодо комунікації в колективі, роз'яснення трудових прав та можливостей подальшого професійного розвитку. Подібний підхід сприяє зменшенню ризику повторного звернення до служби зайнятості та формує довгостроковий ефект соціально-економічної інтеграції [46].

Окремо слід підкреслити значення партнерської взаємодії Уманської філії з роботодавцями. Потреби ринку праці регіону значною мірою зосереджені у сфері робітничих професій та послуг, що не завжди відповідає професійному профілю ВПО, серед яких значну частку складають особи з вищою освітою. Саме тому робота фахівців центру зайнятості у налагодженні контактів із роботодавцями, пошуку вакансій, організації співбесід та інформування про програми стимулювання працевлаштування є важливим чинником розширення можливостей зайнятості для переселенців. Водночас залучення роботодавців до соціально відповідальної практики працевлаштування ВПО сприяє зниженню соціальної напруженості у громаді та формуванню позитивного ставлення до переселенців [46].

У цілому результати аналізу експериментального дослідження дозволяють зробити висновок, що діяльність Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості характеризується орієнтацією на комплексний підхід у роботі з ВПО, поєднанням інформаційної, консультативної, освітньої, організаційної та соціально-психологічної підтримки. Системність роботи фахівців, використання індивідуального планування допомоги та співпраця з роботодавцями й іншими установами соціальної сфери сприяють підвищенню рівня соціально-професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб та їх включенню у життя приймаючої громади [46].

Разом із позитивними результатами дослідження виявлено низку проблем, що ускладнюють процес соціальної адаптації. До них належать обмежена кількість робочих місць у регіоні, невідповідність професійної кваліфікації потребам роботодавців, психологічні наслідки пережитих травматичних подій, нестабільні житлові умови та необхідність догляду за членами сім'ї.

Важливою умовою успішної адаптації є комплексний підхід до підтримки ВПО, що поєднує економічні, соціальні та психологічні заходи. Державна служба зайнятості виступає ключовим інститутом, який забезпечує економічну інтеграцію ВПО через включення у трудову діяльність.

Отже, результати експериментального дослідження підтверджують, що діяльність Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості відіграє важливу роль у процесі підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Надані послуги сприяють відновленню їх матеріального становища, формуванню професійної мобільності та інтеграції у життя приймаючої громади.

2.3. Рекомендації щодо поліпшення діяльності фахівців Державної служби зайнятості щодо підтримки та соціальної адаптації ВПО

З метою підвищення ефективності діяльності щодо підтримки та адаптації ВПО доцільно впровадити такі рекомендації.

1. Запровадження індивідуального підходу до кожного клієнта.

Внутрішньо переміщені особи мають різний життєвий досвід, рівень освіти, професійні навички, стан здоров’я та соціально-побутові умови. Тому стандартні підходи до працевлаштування не завжди є ефективними. Доцільно розробляти індивідуальні плани соціально-професійної адаптації, що враховують особисті потреби, ресурси та обмеження клієнта. Такі плани можуть включати етапи професійної орієнтації, навчання, працевлаштування та подальшого супроводу.

2. Розширення програм професійного навчання та перекваліфікації.

Багато ВПО не можуть працювати за попередньою спеціальністю через відсутність вакансій або зміну структури економіки регіону. Необхідно орієнтувати навчальні програми на актуальні потреби ринку праці та перспективні галузі економіки.

Доцільно розвивати:

1. короткострокові курси практичних професій;

2. дистанційні форми навчання;
3. навчання безпосередньо на робочому місці;
4. цифрові компетентності та сучасні професії.

3. Посилення співпраці з роботодавцями. Ефективність працевлаштування значною мірою залежить від готовності роботодавців приймати ВПО на роботу.

Рекомендується активізувати роботу з підприємствами щодо створення робочих місць для ВПО та інформування про державні програми компенсацій.

Доцільними є:

1. проведення ярмарків вакансій;
2. індивідуальні зустрічі з роботодавцями;
3. популяризація успішних прикладів працевлаштування ВПО;
4. стимулювання соціально відповідального бізнесу.

4. Розвиток підтримки підприємницьких ініціатив ВПО.

Самозайнятість і власна справа можуть стати ефективним способом економічної інтеграції ВПО. Необхідно розширити консультаційну та фінансову підтримку осіб, які прагнуть започаткувати бізнес. Доцільно:

1. проводити навчання з основ підприємництва;
2. надавати допомогу у підготовці бізнес-планів;
3. інформувати про грантові програми;
4. забезпечувати супровід на початковому етапі діяльності.

5. Посилення соціально-психологічної підтримки.

Вимушене переміщення супроводжується стресом, втратою стабільності та психологічними травмами, що негативно впливає на здатність до працевлаштування. Потрібно інтегрувати психологічну підтримку у систему послуг служби зайнятості. Це може включати:

1. індивідуальні консультації;
2. групові тренінги з адаптації;
3. мотиваційні програми;
4. розвиток навичок подолання стресу.

6. Розвиток інформаційної роботи з ВПО.

Частина ВПО не володіє повною інформацією про можливості, які надає служба зайнятості. Рекомендується активізувати інформаційно-роз'яснювальну діяльність через онлайн-ресурси, соціальні мережі та співпрацю з громадами. Особливо важливо інформувати про:

1. можливості навчання;
2. державні програми підтримки;
3. гранти та компенсації;
4. актуальні вакансії.

7. Розвиток міжвідомчої співпраці.

Проблеми ВПО мають комплексний характер і потребують взаємодії різних установ. Ефективна адаптація можлива лише за умови координації діяльності служби зайнятості з органами соціального захисту, освітніми, медичними установами та громадськими організаціями.

8. Зниження професійного навантаження на фахівців.

Висока кількість клієнтів та складність їхніх проблем можуть призводити до емоційного вигорання працівників. Необхідно впроваджувати заходи професійної підтримки фахівців, зокрема підвищення кваліфікації, супервізію та психологічну допомогу.

У межах дослідження також розроблено інформаційну пам'ятку для внутрішньо переміщених осіб, спрямовану на підвищення ефективності використання послуг державної служби зайнятості.

З метою підвищення поінформованості внутрішньо переміщених осіб щодо можливостей державної служби зайнятості розроблено інформаційну пам'ятку «Як ефективно взаємодіяти з Державною службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам», що подана у (Додаток В).

Отже, реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності працевлаштування ВПО, їх соціальній адаптації та інтеграції у приймаючі громади, що є важливою умовою стабільності суспільства в умовах воєнних викликів.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах діяльності Державної служби зайнятості. Отримані результати засвідчили досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань.

1. Охарактеризовано процес підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Процес підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб є складним, тривалим і багаторівневим, зумовленим вимушеною зміною місця проживання, втратою соціальних зв'язків, житла, роботи та звичного способу життя.

Встановлено, що адаптація ВПО передбачає не лише пристосування до нових умов, а й відновлення соціального функціонування особистості в економічному, психологічному та соціальному вимірах. Вона охоплює забезпечення житлом, працевлаштування, доступ до освіти й медичних послуг, соціальний захист, правову допомогу та психологічну підтримку.

Важливу роль у цьому процесі відіграють державні органи, органи місцевого самоврядування, соціальні служби, громадські організації та Державна служба зайнятості. Ефективність підтримки залежить від комплексності та індивідуального підходу до потреб різних категорій ВПО.

2. Визначено роль Державної служби зайнятості у забезпеченні підтримки та адаптації ВПО.

Державна служба зайнятості є ключовим інструментом реалізації державної політики у сфері зайнятості та соціального захисту безробітних. У контексті підтримки ВПО вона виконує не лише функцію працевлаштування, а й ширшу соціально-адаптаційну роль.

Служба надає послуги з реєстрації безробітних, виплати допомоги по безробіттю, професійної орієнтації, навчання, перекваліфікації, підбору вакансій, консультацій щодо започаткування власної справи та участі у програмах підтримки роботодавців.

Працевлаштування виступає ключовим чинником стабілізації життєвої

ситуації ВПО, оскільки забезпечує економічну незалежність, відновлення соціального статусу та інтеграцію у приймаючу громаду.

3. Проаналізовано професійну діяльність фахівців служби зайнятості щодо підтримки ВПО та труднощі її здійснення.

Діяльність фахівців служби зайнятості щодо роботи з ВПО має комплексний характер і включає індивідуальне консультування, оцінку професійного потенціалу, підбір вакансій, організацію професійного навчання та супровід у процесі працевлаштування.

Особливістю цієї роботи є необхідність врахування психологічного стану клієнтів, їх соціально-побутових проблем, житлових умов і сімейних обставин. Фахівці часто виконують функції соціальних консультантів та посередників між ВПО і роботодавцями.

Водночас ефективність роботи ускладнюється низкою факторів: невідповідністю кваліфікації ВПО потребам ринку праці, психологічними наслідками війни, обмеженою кількістю вакансій, нестабільними умовами проживання клієнтів і значним навантаженням на працівників служби.

4. Висвітлено результати практичної роботи з ВПО на базі Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості.

Встановлено, що на обліку у філії перебуває близько 1,1–1,3 тис. осіб, серед яких значну частку становлять ВПО.

У межах дослідження проведено анкетування 20 внутрішньо переміщених осіб – клієнтів Уманської філії Черкаського обласного центру зайнятості, що дозволило отримати емпіричні дані щодо їх соціально-професійної адаптації.

Результати засвідчили, що серед опитаних переважають жінки (70%), що пов’язано з мобілізацією чоловіків та тим, що значна частина переселенців – жінки з дітьми. Найбільш чисельною віковою групою є особи 35–44 років (35%), тобто населення активного працездатного віку.

Половина респондентів має вищу освіту (50%), проте лише 25% працюють за фахом, що свідчить про невідповідність професійної структури

ВПО потребам місцевого ринку праці. Більшість опитаних зверталися до служби зайнятості (90%) та отримували різні види підтримки. Послуги служби зайнятості були оцінені як корисні або скоріше корисні 75% респондентів, однак лише 35% зазначили, що вони допомогли знайти роботу, ще 30% – частково.

Щодо рівня адаптації до життя у новій громаді, повністю адаптованими себе вважають 30 % опитаних, частково – 45 %, що свідчить про незавершеність процесу соціальної інтеграції.

Більшість респондентів оцінюють державну підтримку як частково достатню (55%), що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення механізмів допомоги ВПО.

Таким чином, результати дослідження доводять, що діяльність Уманської філії відіграє важливу роль у соціально-професійній адаптації ВПО, проте не може повністю компенсувати об’єктивні труднощі, пов’язані з війною, економічною нестабільністю та індивідуальними проблемами ВПО.

5. Розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності Державної служби зайнятості у сфері соціальної адаптації ВПО.

З метою підвищення ефективності діяльності служби зайнятості доцільно:

1. запроваджувати індивідуальні програми соціально-професійної адаптації;

2. розширювати програми професійного навчання відповідно до потреб регіонального ринку праці;

3. посилювати співпрацю з роботодавцями щодо створення робочих місць для ВПО;

4. підтримувати підприємницькі ініціативи ВПО;

5. інтегрувати психологічну допомогу у систему послуг;

6. активізувати інформаційно-роз’яснювальну роботу;

7. розвивати міжвідомчу співпрацю;

8. забезпечувати професійну підтримку працівників служби для запобігання вигоранню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович К. А. Феномен соціальної адаптації як предмет наукового аналізу. URL : https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/3/05.pdf (дата звернення 04.02.2026).

2. Астремська І. В. Стресові розлади у внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. URL : http://habitus.od.ua/journals/2024/67-2024/39.pdf (дата звернення 23.02.2026).

3. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі. URL : http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/304 (дата звернення 03.02.2026).

4. Бльок Н. В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. Право і суспільство. 2022. № 3. С. 142–147.

5. Боняк В. О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2023/1.pdf (дата звернення 26.02.2026).

6. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції. URL : http://nowar.nbuv.gov.ua/post/0000233 (дата звернення 23.02.2026).

7. Волошин С. М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. URL : https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7931/ (дата звернення 23.02.2026).

8. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації. URL : https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/filos/article/view/13190 (дата звернення 23.02.2026).

9. Гречко О. М. Гарантії працевлаштування та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Одеса : Фенікс, 2022. 232 с.

10. Державна служба зайнятості України. URL : https://www.dcz.gov.ua/ (дата звернення 19.02.2026).

11. Діяльність фахівців державної служби зайнятості з соціальної

адаптації внутрішньо переміщених осіб. URL : https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24740 (дата звернення 03.02.2026).

12. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (чинна редакція 2024–2025). URL : https://protocol.ua/ua/pro_zabezpechennya_prav_i_svobod_vnutrishno_peremishchenih_osib/ (дата звернення 23.02.2026).

13. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text (дата звернення 23.02.2026).

14. Закон України «Про зайнятість населення». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text (дата звернення 23.02.2026).

15. Зінченко О. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. URL : https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/1033 (дата звернення 04.02.2026).

16. Каменщук Т. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного часу. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. 2022. № 1. С. 21–27.

17. Капінус О. Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL : http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/9602/1/an2921.pdf (дата звернення 23.02.2026).

18. Католик Г. Психологічні стани тимчасово переселених осіб. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7403/1/Zavinska%20Ksenia.pdf (дата звернення 23.02.2026).

19. Козар Ю. Ю., Гаріфуллін М. В. Роль державних та недержавних інститутів у процесах соціальної адаптації вимушених переселенців в Україні. Українська поліцеїстика. 2022. № 1 (3). С. 82–90.

20. Кравець І., Костюк О. Роль державної служби зайнятості у залученні внутрішньо переміщених осіб до трудової діяльності. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 8 (22). С. 107–116.

21. Кравцов С. О. Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи. URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/07/83-96__no-3__vol-26__2008__UKR.pdf (дата звернення 23.02.2026).

22. Кудінова М. Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб: теоретичний аналіз. URL : https://scholar.google.com/citations?user=0JdRVZsAAAAJ&hl=ru (дата звернення 23.02.2026).

23. Леонова І. М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. URL : http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/171 (дата звернення 04.02.2026).

24. Лішик О. П. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у контексті забезпечення права на освіту. URL : https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/201 (дата звернення 23.02.2026).

25. Лучко Ю. І. Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору. URL : https://hist.km.ua/images/publikatsiji/monografiya_luchko.pdf (дата звернення 04.02.2026).

26. Мазіна Н. Е., Скок Н. С. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. URL : https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-ekonomichna-adaptatsiya-vnutrishno-peremischenih-osib-pidhodi-do-vimiru (дата звернення 04.02.2026).

27. Мазур Х. Вимушена внутрішня міграція як соціальний виклик сучасної держави. URL : https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-bil.pdf (дата звернення 23.02.2026).

28. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи». URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05fb4928-ca83-423f-adce-98061e36ae6f/content (дата звернення 04.02.2026).

29. Михайлич О. В. Особливості соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. URL : https://dspace.onu.edu.ua/items/5d627e45-

6024-4008-b40b-ad6a1bb8636b (дата звернення 23.02.2026).

30. Міністерство розвитку громад України. Соціальна адаптація ВПО: державні послуги та механізми підтримки. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-napratsovuie-stratehiiu-pidtrymky-vpo-na-vsikh-etapakh-vid-evakuatsii-do-intehratsii (дата звернення 23.02.2026).

31. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний вимір. URL : https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/241 (дата звернення 04.02.2026).

32. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення. URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/134-141__no-1__vol-52__2015__UKR.pdf (дата звернення 23.02.2026).

33. Наливайко Л. Р., Орєшкова А. Ф. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. URL : https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1987/1/9 (дата звернення 04.02.2026).

34. Николаєва В., Пономарьова В. Соціальна адаптація ВПО у територіальній громаді. Humanitas. 2023. № 1. С. 79–85.

35. Пархоменко М. М. Аналіз проблем соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/603f1b97-ebd1-48e9-ade0-ad8ca2326ddd (дата звернення 04.02.2026).

36. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social Work and Education. 2022. Vol. 9. № 1. P. 89–99.

37. Пілієва В. Р. Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб до умов ринку праці. URL : https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/19737 (дата звернення 15.02.2026).

38. Путінцев А. В., Пащенко Ю. Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України. URL : http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/xtQNxOpxpLu5m2UOqLcS.pdf (дата звернення 23.02.2026).

39. Пундєв В. В. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні. URL : https://dspace.oneu.edu.ua/items/9d0aa804-a32a-4b9a-

a960-0897875d4075 (дата звернення 23.02.2026).

40. Романова І. В., Балабанова К. В., Гуменникова Т. Р. До питання вибору шляхів психологічної допомоги ВПО. Габітус. 2023. Вип. 48. С. 141–145.

41. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rovenchak_vyznachennia.pdf (дата звернення 04.02.2026).

42. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. URL : https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/272/ (дата звернення 04.02.2026).

43. Соціальна адаптація ВПО: які інструменти для підтримки переселенців потребують впровадження. Благодійний фонд «Stabilization Support Services». 2023. URL : https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziya-vpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzhennya/ (дата звернення 04.02.2026).

44. Соціальна робота у сфері зайнятості: опорний конспект лекцій. URL : https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/70431b9e-fe82-43c8-bc5b-e1582821e832/content (дата звернення 15.02.2026).

45. Соціальна робота з вразливими сім’ями та дітьми. URL : https://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf (дата звернення 23.02.2026).

46. Уманська міська рада. URL : https://uman-rada.gov.ua/index.php/hromadskosti/tsentr-zainiatosti (дата звернення 17.02.2026).

47. Уманська філія Черкаського обласного центру зайнятості. URL : https://opendatabot.ua/c/45034731 (дата звернення 17.02.2026).

48. Черкаська обласна державна адміністрація. URL : https://ck-oda.gov.ua/ (дата звернення 19.02.2026).

49. Чернега А. Л. Структура та ефективність функціонування органів служби зайнятості. URL : https://openarchive.nure.ua/entities/publication/ed7030a8-63c9-4a80-940e-9810c23b2555 (дата звернення 15.02.2026).

50. Чернуська Є. В. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL : http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/xtQNxOpxpLu5m2UOqLcS.pdf (дата звернення 23.02.2026).

51. Цвігун І. В. Цілі та механізми державної політики зайнятості населення в Україні. Київ : КНЕУ, 2021. 198 с.

52. Цимбалюк І. О. Цільові програми соціальної підтримки населення в умовах кризових ситуацій. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 216 с.

53. Цокур О. П. Ціннісні засади професійної діяльності соціального працівника. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2022. 172 с.

54. Цуркан О. В. Цифрові інструменти у наданні соціальних послуг населенню. Київ : НАДУ, 2023. 184 с.

55. Цегельник Д. В. Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб як чинник психологічного благополуччя. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/47591 (дата звернення 23.02.2026).

56. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах. URL : https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04 (дата звернення 23.02.2026).

57. Шиян О. І. Шляхи розвитку соціальних послуг для вразливих категорій населення. Київ : НАДУ, 2021. 256 с.

58. Шкляр Л. Є. Шляхи соціальної підтримки населення в умовах соціально-економічної нестабільності. Одеса : Фенікс, 2021. 214 с.

59. Шульга М. О. Шляхи інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 198 с.

60. Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. Journal of Social Issues. URL : https://scite.ai/reports/an-extension-of-the-u-curve-2w3m4n (дата звернення 04.02.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

«Надання послуг Державною службою зайнятості станом на 1 січня 2025 року»

	Надано компенсацію витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих людей з інвалідністю, осіб	Працевлаштовано ВПО з компенсацією витрат на оплату праці під час дії воєнного стану, осіб	Станом на 01.01.2025	
			Отримували послуги, осіб	з них, мали статус безробітного, осіб
Україна	**1 874**	**15 173**	**114 683**	**94 190**
Вінницька	104	438	5 864	4 865
Волинська	95	297	2 934	2 330
Дніпропетровська	52	2 289	8 976	7 867
Донецька	58	520	5 496	4 990
Житомирська	62	316	5 001	4 751
Закарпатська	12	652	1 617	1 281
Запорізька	31	886	3 776	1 956
Івано-Франківська	155	403	3 452	2 703
Київська	252	838	4 814	3 858
Кіровоградська	25	378	4 617	4 153
Луганська	4	153	1 437	1 373
Львівська	67	785	4 411	3 302
Миколаївська	33	226	5 681	4 909
Одеська	132	554	7 110	5 031
Полтавська	65	1 254	7 133	6 134
Рівненська	61	231	4 419	4 103
Сумська	79	420	4 859	4 055
Тернопільська	24	235	2 490	1 984
Харківська	25	1 557	9 062	7 282
Херсонська	9	205	2 910	2 624
Хмельницька	23	556	4 354	3 155
Черкаська	252	451	4 184	3 516
Чернівецька	55	165	2 961	1 714
Чернігівська	51	168	4 742	4 568
м. Київ	148	1 196	2 383	1 686

Надання послуг Державною службою зайнятості у 2024 році

	Отримували послуги, осіб	з них, мали статус безробітного, осіб	Працевлаш-товано, осіб	у тому числі безробітних за компенсаційними програмами, осіб	Отримали ваучери на навчання, осіб	Проходили професійне навчання, осіб	Кількість направлень на суспільно корисні роботи	Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб
Україна	**593 820**	**388 449**	**249 620**	**16 210**	**22 981**	**41 429**	**138 015**	**32 112**
Вінницька	29 276	18 473	13 391	435	1 089	1 816	6 800	1 972
Волинська	19 759	11 006	10 329	868	448	1 198	1 729	586
Дніпропетровська	48 571	34 253	22 803	402	2 322	4 399	3 374	2 106
Донецька	22 096	15 527	9 366	250	848	2 775	15 487	928
Житомирська	23 795	18 398	10 285	762	650	1 556	2 737	426
Закарпатська	10 213	6 930	5 089	406	311	914	0	630
Запорізька	20 904	14 435	3 635	89	1 001	214	3 940	131
Івано-Франківська	24 107	14 554	14 076	688	855	2 482	4 582	811
Київська	27 353	17 460	10 973	434	1 237	908	14 707	144
Кіровоградська	18 008	13 656	6 471	325	560	975	1 184	1 499
Луганська	7 073	5 485	1 140	30	462	666	0	212
Львівська	32 927	22 251	16 279	2 694	1 729	5 050	4 450	1 400
Миколаївська	21 308	15 454	5 744	341	478	913	7 862	581
Одеська	35 853	18 749	13 766	666	1 352	1 708	6 123	1 596
Полтавська	33 330	21 400	14 454	727	1 301	2 486	12 675	1 713
Рівненська	23 695	18 104	12 629	1 796	678	3 502	6 363	637
Сумська	25 191	19 165	8 814	881	1 029	1 252	8 797	1 415
Тернопільська	17 027	8 173	9 208	432	651	1 019	2 030	936
Харківська	42 791	27 124	15 632	969	1 758	2 726	17 388	6 725
Херсонська	8 430	5 409	1 522	39	547	119	3 430	32
Хмельницька	25 786	12 680	12 158	565	1 350	1 393	0	2 622
Черкаська	23 622	16 329	10 737	565	672	1 016	0	4 309
Чернівецька	15 919	7 083	7 128	293	511	672	0	260
Чернігівська	18 802	14 639	8 023	755	413	983	14 357	224
м. Київ	17 984	11 712	5 968	798	729	687	0	217

Додаток Б

Анкета для внутрішньо переміщених осіб - клієнтів Державної служби зайнятості

І. Загальні відомості

1. Стать
   □ жіноча
   □ чоловіча
2. Вік
   □ до 25 років
   □ 25–34 роки
   □ 35–44 роки
   □ 45–54 роки
   □ 55 років і старше
3. Освіта
   □ середня
   □ професійно-технічна
   □ незакінчена вища
   □ вища
4. Сімейний стан
   □ неодружений(а)
   □ одружений(а)
   □ маю дітей
   □ виховую дитину самостійно
5. Чи маєте інвалідність?
   □ так
   □ ні

ІІ. Інформація про переміщення

6. З якого регіону Ви перемістилися? _____
7. Тривалість перебування у статусі ВПО
   □ до 6 місяців
   □ 6–12 місяців
   □ 1–2 роки
   □ понад 2 роки
8. Чи змінювали місце проживання після переміщення повторно?
   □ так
   □ ні

III. Працевлаштування

9. Чи працювали Ви до переміщення?
   □ так, офіційно
   □ так, неофіційно
   □ ні
10. Чи працюєте зараз?
   □ так, за фахом
   □ так, не за фахом
   □ тимчасово працюю
   □ не працюю
11. Основні труднощі у працевлаштуванні (можна обрати кілька)
   □ відсутність вакансій за спеціальністю
   □ низький рівень оплати праці
   □ відсутність досвіду роботи
   □ втрата документів
   □ необхідність догляду за дітьми/родичами
   □ проблеми зі здоров'ям
   □ небажання роботодавців приймати ВПО
   □ інше _____

IV. Звернення до служби зайнятості

12. Чи зверталися Ви до служби зайнятості?
   □ так
   □ ні
   (Якщо «ні», перейдіть до питання 18)
13. Які послуги Ви отримували? (можна обрати кілька)
   □ реєстрація як безробітного
   □ допомога по безробіттю
   □ підбір вакансій
   □ профорієнтація
   □ професійне навчання
   □ участь у громадських роботах
   □ консультації щодо відкриття бізнесу
   □ психологічна підтримка
14. Наскільки ці послуги були корисними?
   □ дуже корисні
   □ скоріше корисні
   □ важко відповісти
   □ малокорисні
   □ не корисні

15. Чи допомогли Вам послуги служби зайнятості знайти роботу?
    □ так
    □ частково
    □ ні
16. Оцініть роботу фахівців служби зайнятості
    □ дуже добре
    □ добре
    □ задовільно
    □ незадовільно
17. Що, на Вашу думку, потрібно покращити в роботі служби зайнятості?

V. Соціальна адаптація

18. Чи відчуваєте Ви себе адаптованим(ою) до життя в новій громаді?
    □ повністю
    □ частково
    □ важко відповісти
    □ ні
19. Що найбільше допомогло Вам адаптуватися?
    □ працевлаштування
    □ допомога держави
    □ підтримка родини
    □ допомога громадських організацій
    □ підтримка місцевих жителів
    □ інше _____
20. Які проблеми залишаються найактуальнішими?
    □ працевлаштування
    □ житло
    □ фінансові труднощі
    □ психологічний стан
    □ освіта дітей
    □ медичні послуги
    □ інше _____

VI. Загальна оцінка підтримки

21. Чи достатньою є державна підтримка ВПО?
    □ так
    □ частково
    □ ні
22. Яка допомога потрібна найбільше?

Додаток В

Пам'ятка «Як ефективно взаємодіяти з Державною службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам»

І. Алгоритм звернення до служби зайнятості

1. зверніться до найближчого центру зайнятості за місцем фактичного проживання або онлайн
2. зареєструйтеся як шукач роботи або безробітний
3. пройдіть первинну консультацію з кар'єрним радником
4. разом зі спеціалістом визначте професійні можливості та потреби.
5. отримайте індивідуальний план працевлаштування
6. регулярно підтримуйте зв'язок із консультантом та виконуйте рекомендації

ІІ. Необхідні документи

1. паспорт громадянина України
2. реєстраційний номер облікової картки платника податків
3. довідка внутрішньо переміщеної особи
4. трудова книжка (за наявності)
5. документи про освіту
6. військово-облікові документи (для військовозобов'язаних)
7. реквізити банківського рахунку

ІІІ. Послуги, доступні для ВПО

1. підбір вакансій відповідно до освіти та досвіду
2. консультації щодо працевлаштування
3. профорієнтацію та тестування
4. професійне навчання або перекваліфікацію
5. ваучери на навчання
6. допомогу по безробіттю
7. підтримку у відкритті власної справи
8. інформаційні послуги щодо ринку праці

IV. Поради щодо успішного пошуку роботи

1. активно користуйтеся онлайн-ресурсами з вакансіями
2. оновіть резюме відповідно до сучасних вимог
3. будьте готові розглядати альтернативні варіанти зайнятості
4. підвищуйте кваліфікацію або опановуйте нову професію
5. відвідуйте ярмарки вакансій та тренінги
6. не соромтеся звертатися по консультацію повторно

V. Можливості професійного навчання (ВПО можуть безкоштовно)

1. пройти курси підвищення кваліфікації
2. здобути нову професію, затребувану на ринку праці
3. навчатися в центрах професійно-технічної освіти служби зайнятості
4. отримати ваучер на навчання
5. брати участь у програмах перекваліфікації

VI. Важливо пам'ятати

1. Служба зайнятості працює безкоштовно
2. ВПО мають рівні права з іншими громадянами
3. активна позиція значно підвищує шанси на працевлаштування
4. за потреби можна отримати повторну консультацію